

Om att bygga landsbygd

ett ruralt
planeringsexperiment
i Botkyrka

Examensarbete inom landskapsarkitekt-
utbildningen med inriktning mot planering.
Utfört för Botkyrka kommun på
Institutionen för landskapsplanering och
Kontoret i Malmö av:

Elin Sofia Henriksson
under 2005 och 2006

tack

för handledning, uppmuntran, stöd
och hjälp

Ole Reiter

Meike Schalk

Kontoret:

Louise Andersson

Sara Fahlsten

Anna-Mary Foltyn

Kerstin Lagnefeldt

Rafael Palomo

Mårten Setterblad

Cord Siegel

Magnus Ydmark

Johan Zetterquist

Botkyrka kommun:

Per-Anders Framgård

Elisabeth Runesten

RTK:

Bette Lundh Malmros

Santiago Cirruggedá

AKAY

Pink Flag

Micke

Emelie

Emma

Petter

JOE

...och alla som skrivit så bra saker,
haft så goda idéer och jobbat med så
intressanta projekt att jag lyckats
hålla lågan uppe under
arbetets gång...

innehåll

inledning

abstract	8
sammanfattning	10
inledning	12
utgångspunkt	14

teori

vad är landsbygd	17
vad är en förort	21

ruralt kontra urbant	34
----------------------	----

mot handling

vad är Botkyrka? 49

om att bygga landsbygd 54

ideboken

om idéerna 63

allmansrätten 64

nöjesfält 68

kolonin 78

egnahem 88

avslutning 98

källor

102

abstract

I have studied the suburban municipality of Botkyrka, south of Stockholm, from a rural perspective. Through that I've compared how countryside comes into being with the planning and building of suburbs.

I have looked for a definition of Countryside, and found that it is often explained or defined in negative terms, as what it is not. In that it says nothing about what it really is, or about the qualities it has to it. Botkyrka is a suburb, but it does in large parts consist of countryside. Apart from defining countryside and rural I've been searching for a definition of suburbia, of its structure and the mental picture we have of it as a cultural phenomena. In order to understand the role that suburbs have in planning I describe their history from Italian renaissance villas to sprawl.

By opposing urban and rural, modern urban planning and how rural areas are created, I've come to a definition of rural planning and the

making of countryside. To make countryside, planning and building should come from individual needs and desires. A relationship to the surroundings based on continuous interaction between the human being and its environment, a constant process of shaping and reshaping.

To put my thoughts to the ground I have collected examples of projects and ideas, that fits into my view of what rural planning and making countryside is all about. They are put in different categories according to the possibilities of influence and to what degree it is put into private hands.

The first category is "allemansträtten", every mans right. That is the right to use private land as long as you don't disturb or destroy. A step further is taken in what I call "nöjesfält", pleasure grounds. That is spaces where the rights are stronger. On these spots you are allowed to shape and reshape, to mess around, without being the

owner.

Next level is the colony, "kolonin". A plot of land that you rent or own where you can perform spatial activities, e.g. cultivation. The strongest form of privatization I have named "egnahem", home of ones own. Here I describe different types of building projects, from the little parasite to apartment buildings, all with the individual initiative in common.

Landscapes alter quickly depending on what they are used for, and who is tending them. What if we could let that relationship inspire the making of suburbs and cities? To plan in favor of the unplanned, temporary functions and flexibility. What if we could plan for creativity instead of the common ready-mades?

Sammanfattning

Jag har tittat på Botkyrka kommun söder om Stockholm från ett ruralt perspektiv. Genom detta har jag jämfört hur förorter kommit till med hur landsbygd byggs och planeras.

Jag har sökt efter en definition av landsbygd, men funnit att den allt som oftast beskrivs som en negation, som vad det inte är. De definitioner som finns säger föga om vad landsbygd betyder eller vilka kvaliteter den har att erbjuda. Botkyrka kommun består till stor del av landsbygd, men räknas som en förort. Jag har därför även velat definiera förorten, vad som karakteriserar den rent strukturellt och vilken mental bild vi har av den som kulturellt fenomen? För att förstå förortens roll i planering redogör jag för förortens historia, från italienska renässansvillor till sprawl.

Genom att ställa urbant mot ruralt, stadsbyggande mot landsbyggande, modernistisk planeringsmentalitet mot att bygga landsbygd har jag kommit fram till en definition av

landsbyggande och rural planering. Att bygga landsbygd innebär enligt mig att byggande och planerande kommer ur individers behov, vilja och lust. Ett förhållningssätt till omgivningen som bygger på ständig interaktion mellan människa och miljö, ett kontinuerligt formande och omformande.

För att ta ner dessa tankar på marken har jag valt att samla exempel på projekt och idéer som jag anser går in under benämningen landsbyggnad eller rural planering. Dessa samlas under olika kategorier beroende på graden av privatisering eller möjligheten till påverkan.

Den första kategori som beskrivs är allemansträtten som betecknar rätten att vistas på privat brukad mark och i naturen så länge man inte stör eller förstör.

Ytterligare ett steg tar nöjesfälten som är områden med förstärkt allemansrätt. Det här är platser där man får stöka till, forma och forma

om omgivningen utan att äga den.
Nästa nivå är kolonin, en bit mark
som ägs eller hyrs där man kan
rumstera om lite som man vill. Syssla
med verksamheter som kräver yta,
exempelvis odling. Det här är privata
ytor som blir ett personligt avtryck
i omgivningen även för de som inte
har en egen tomt.

Den starkaste graden av privatisering
kallar jag för egnahem. Här beskrivs
olika husbyggande projekt, från kojor
till hyreshus där initiativtagare och
byggherre är den som faktiskt ska bo
där.

Landskap förändras snabbt beroende
på hur de används och vem som brukar
dem. Tänk om man skulle kunna se på
förorts- och stadslandskapet på det
sättet? Att planera för det
tillfälliga, oplanerade och flexibla.
Tänk om man skulle kunna planera för
kreativitet istället för alla dessa
färdigprodukter?

www.landet.nu, 2006-02-14, foto: Roberto Chaves

inledning

På landsbygden blir de boendes vardagsliv till fysisk form varje dag. Deras aktiviteter är det som skapar landskapen. Kan staden och förorten lära sig något av detta? Finns det möjlighet att göra de som bor och verkar i ett område mer delaktiga i dess utformning?

Nuförtiden har det blivit populärt att bygga stad, mindre hett att bygga förortsmässigt och att bygga landsbygd är inte något man direkt pratar om.

Stockholm förändras. Innerstaden blir dyrare och alltmer städad. Att skaffa boende eller lokal där är inte vem som helst förunnat. Istället händer alltmer i förorten. Det är här man får plats. Unga människor flyttar allt längre ut längs kollektivtrafikens spröt, och i deras spår följer kaféer, butiker och kreativa verksamheter. Konstfack flyttade nyligen från Östermalm till Telefonplan. I Midsommarkransen har den lilla restaurangen och musikklubben, med det talande namnet

Landet, snabbt rönt stor popularitet. Botkyrka kan stoltsera med att vara hemmaplan för Riksteatern och Cirkus Cirkör med flera.

Vad har förorten som Stockholms innerstad inte kan erbjuda?

Det pratas mycket om att förtäta. Att skapa täthet och därigenom aktivitet. Tänk om de aktiviteter man bygger för inte är de som invånarna är intresserade av om 100, 20 eller ens 2 år? Hur lätt är det att ändra och bygga om det man en gång planerat? Kanske är inte det täta och urbana den enda lösningen? Kanske finns det andra sätt att planera för aktiva och blandade miljöer?

I förorten finns en massa luft och en massa yta. Den finns där som en påminnelse om de rurala ideal som låg till grund för skapandet av förorter. Jag har fördjupat mig i hur landsbygd byggs. Med rötterna i detta vill jag visa hur man kan utveckla Botkyrka med rurala förtecken och på så vis skapa mer flexibla strukturer som är

lättare att påverka. Strukturer som kan rymma en större mångfald av aktiviteter än vad stadsstrukturen har utrymme för. På så vis kan förorten utvecklas till något som främjar kreativitet. Att bygga landsbygd innebär att skapa miljöer som tillåter invånarna att interagera och ta plats.

utgångspunkt

Vad innebär det att bygga landsbygd till skillnad från att bygga stad?

För att få en uppfattning om det bör man veta vad begrepp som landsbygd och ruralt står för till skillnad från stad och urbant. Mitt projekt tar utgångspunkt i en förort till Stockholm, Botkyrka. Förorter har uppstått som utopisk idealmix av landsbygd och stad. Hur gick det egentligen till när staden beblandade sig med omgivande landsbygd och började växa med förorter? Vilka ideal har styrt och vad har det kommit att innebära? Botkyrka är en kommun som innehåller både typisk förortsbebyggelse och ren landsbygd, med väldigt få kopplingar däremellan. Hur skulle det se ut om man tog fasta på de rurala aspekterna i utvecklingen av kommunen?

I Botkyrka är integration en hjärtefråga liksom frågan om vilka värden som ska vara styrande i kommunens utvecklingsarbete. Man jobbar just nu med en satsning på tillväxt genom upplevelser, vilket

tar sig uttryck i olika satsningar på kultur och media. Allt detta säger man borgar för att Botkyrka ska låta tala om sig som en kommun där kreativitet och delaktighet ges ett stort utrymme.

Kan en satsning på en mer rural utveckling vara ett sätt att anknyta till denna satsning även inom samhällsbyggandet? Kan rural planering byggd på delaktighet stimulera skapandet av kreativa och hållbara miljöer?

vad är landsbygd?

Vad karakteriserar stad och vad innebär egentligen landsbygd? Det finns många olika svar på det beroende på vilken utgångspunkt man har. Jag vill fokusera på vad som styr byggandet av stad och land, vad som styr formandet av hus och landskap i respektive miljö.

Bygd eller obygd?

Bygd i landsbygd vittnar om att landsbygden inte är helt obebyggd. Den är dock mer glest bebyggd än staden, glesbygd. Mot begreppet landsbygd kan vi ställa stadsbygd. Stadsbygd används oftast i sin aktiva form stadsbyggnad, som i stadsbyggnadskontor. De flesta svenska kommuner har ett stadsbyggnadskontor som planerar för kommunens utveckling. Finns det någon som pratar om landsbyggnad? Att det i detta fall enbart är den passiva formen som används skvallrar manne om att landsbygd ses som något som redan är färdigbyggt, som områden där inget mer ska byggas. Att städer är något växande, föränderligt och dynamiskt medan landsbygden snarare är statisk

och stilla? Hur som helst så är det inte särskilt vanligt att planera för de områden som befinner sig utanför tätorten.

Landsbygd beskrivs allt som oftast som vad det inte är som en negation. Som att landsbygd är där det inte händer. Staden byggs, landsbygden är bygden och resten är bara obygd, eller?

Tittar man på statistik över vårt tämligen glesa avlånga land kan man utläsa att 2,49 % av ytan är bebyggd. Vidare är 0,62 % procent täckt av vägar och järnvägar, återstående ca 97 % är alltså obebyggt. (Tell, "Lagom", 2004) Är det landsbygden?

Vad innebär det för vårt land om all denna mark lämnas utanför den kommunala planeringen? Faller den offer för EU:s snabbväxlande jordbrukspolitik eller blir den en lekplats för jordhungeriga?

"Bygden är människans hemvist. Strängt taget är det bygd överallt

där mänsklig bosättning förekommer./.../Vad som är bygd eller obygd är alltså egentligen en fråga om gradskillnad och språkbruk eller tradition. Fäbodjäsentan drev på hösten boskapen ner till bygden igen. Fäboden betraktades av byfolket inte som bygd - men ofta nog blev fäboden upphovet till ny bygd /.../ den odlade bygden - människors av tradition stadigvarande hemvist och bostad, platsen för människors gemenskap, grunden för samhälleligt liv." (s.48) (Thaning, "Bygden", 1960)

Så det räcker alltså inte med ett hus för att det ska bli bygd. Inte heller med boskap, eller att man bor där en viss tid varje år. Bygden kräver bostäder och den är odlad, så är det av tradition.

Definitioner av landsbygd

Hur kan man definiera landsbygd? I Nationalencyklopedins ordbok står: "(Större) område med ringa tätortsbebyggelse: landsbygdsbefolkning; förstäder växer ut över den omgivande

landsbygden; köra ut med bilen på landsbygden. Ofta om hela den del av ett land som ligger utanför (de större) tätorterna: flykten från landsbygden; skillnaden mellan landsbygdens och städernas befolkning." (Nationalencyklopedins ordbok, 1992)

Vad skiljer i en sådan här definition landsbygd från exempelvis natur, skog, rekreatiomsområden, impediment eller andra typer av obebyggd mark?

I SOU 2003:29, Mot en ny landsbygdspolitik, finns ett helt kapitel om landsbygdens särskildhet och också ett om hur den skall avgränsas. Om landsbygdens särskildhet diskuterar man här huruvida det finns något särskilt med landsbygden som gör att den behöver observeras och hanteras som en separat kategori i politik, planering och utvecklingsarbete. Här menar man att landsbygden skiljer sig från tätorten framförallt i två avseenden; dels genom dess specifika fysiska

miljö bestående av naturlandskap, brukade landskap och bebyggda miljöer och dels genom glesa strukturer, långa avstånd.

Tar man utgångspunkt i den fysiska miljön kan man säga att landsbygden börjar vid stadsgränsen. Här har invånarna i princip samma förutsättningar till arbete och service som boende i större orter, trots det uppfattar människor en skillnad i vardagligt handlande och lokalt engagemang. Den glesa landsbygden kan man tala om först när avståndet till en större ort blir "obekvämt". Den förknippas med lägre tillgänglighet och annorlunda förutsättningar för aktiviteter. Befolkningsunderlaget är litet vilket gör att kostnader för verksamheter ofta blir högre. (SOU, 2003:29)

Glesbygdsverket har en egen definition, de delar in Sverige i tätorter, tätortsnära landsbygd och glesbygd. En tätort är en grupp hus med maximalt 200 meters mellanrum och minst 3000 invånare, samt

områden inom 5 minuters bilresa härifrån. Tätortsnära landsbygd är de områden som inom 5-45 minuters bilresa kan nå en tätort, och som glesbygd räknas helt enkelt resten. (SOU, 2003:29)

Statistiska centralbyrån väljer att dela in vårt land i tätort och icke-tätort. Enligt denna instans är en tätort en hussamling med minst 200 invånare såvida avståndet mellan husen normalt inte överstiger 200 meter. Allt som inte uppfyller dessa kriterier räknas som icke tätort. (SOU, 2003:29)

Svenska kommunförbundet har delat in Sveriges kommuner i nio grupper med avseende på deras strukturella egenskaper. Som landsbygdskommuner räknas de med mer än 6,4 % av nattbefolkningen sysselsatt inom jord och skogssektorn, en tätortsgrad under 70% och som inte är glesbygdskommuner. (SOU, 2003:29)

Något som jag tycker är minst sagt slående i mitt sökande efter en

definition eller förklaring av
landsbygd är att det gång på gång
beskrivs som vad det inte är. Det är
hela tiden en negation till staden
eller tätorten som man tar fasta på.
För mitt arbete tycker jag det känns
mer intressant och relevant att utgå
ifrån de specifika kvaliteter jag ser
i landsbygden som gör den speciell.
Vilka är egentligen de specifika
kvaliteter som gör landsbygd till
landsbygd?

vad är en förort?

Vad är egentligen en förort? En ort man kommer till före man når fram till staden? En ort som står i beroendeställning till en större ort, en tätort som på något vis hänger samman med en stad?

Enligt Nationalencyklopedin; "Avgränsat samhälle eller bostadsområde inom en större stadsregion. Förorten tillkom som motvikt till den täta stadsbebyggelsen och uppfördes i regel på billigare mark och på pendlingsavstånd från stadscentrum. Som regel har förorten ett eget centrum, men är starkt beroende av den större stadens utbud av arbetstillfällen och service." (Nationalencyklopedin, 1992, s.225)

Enligt ett lexikon på Redline records hemsida (skivbolag grundat av hiphoparna The Latin Kings vars namn "Redline" står för röda linjen, det vill säga den tunnelbanelinje som slutar i Botkyrkas beryktade miljonprogramsområden) är förorten detsamma som norra Botkyrka.

De kopplar även samman förorten med begrepp som betongen och gatan. (www.redlinerecords.com/lexikon.php 2005-12-20)

På 80-talet kom förorterna att bli symboler för det osvenska Sverige, de fick utgöra kulisser i debatten om utanförskap, en roll som de har än i dag. Det finns en dubbelhet i synen på förorterna, "dels så representerar de ett hot som måste kontrolleras, dels erbjuder de ett för oss exotiskt inslag i vilket vi kan spegla våra egna önskedrömmar". (s.141) Det sker en exotifiering och distansering på symbolplan. Förorten både skrämmer och fascinerar de som inte bor där. Ofta rymmer dessvärre dessa tankar en kolonial idé om att förortens invånare inte är riktigt lika mycket värda som de som bor på andra platser. (s.144) (Ristilammi, "Tänk, 21 ...", 2001)

Förorterna utgör ständigt ett mer eller mindre hett mediastoff. Under hösten 2005 har dock uppmärksamheten varit större än någonsin på grund av

de våldsamma och långdragna upploppen i Frankrike. Stefan Jonsson skriver i DN med anledning av upploppen: "Vem bor i förorten? Kan man bo där? Och ändå förbli en god människa och medborgare? /.../ Av debatten att döma har förorten inte med den övriga världen att göra. Men varthelst det finns en utarmad periferi kan man vara säker på att det alldeles i närheten ligger ett centrum, ett city, en riktig stad, som suger åt sig periferins värden och begåvningar och ger tillbaka vad den anser värdelöst: sopor." (s.1)

Han fördjupar sig i franskans ord för förort banlieue som översätts med "gränsområde till stad, utkant, förort" och har feodala rötter. Ursprungligen betecknade detta en zon inom en lieu (ca.4km) från en stad som stod under stadens ban, på svenska bann. I Sverige fanns en nästan ordagrann motsvarighet, bannmil, som betecknade en radie inom vilken främlingar och lantbor var förbjudna att utöva hantverk eller handel. Bann står alltså för påbud

eller förbud utfärdat av myndighet eller härskare och kom sedermera att beteckna själva straffet. Ur samma ord stammar även orden förbannad och bandit, ord som fortfarande används för att beskriva invånarna i förorter.

"Den gemensamma stammen för alla dessa ord är bhanati, vilket är sanskrit för säga eller yttra. Lyssna! Vad är det banditerna i la banlieue vill få sagt?" (s.1) (Jonsson, DN, 2005-11-12)

Kanske är ett av förortens problem är att det saknas möjligheter att synas och höras, att kommunicera med omvärlden. I staden skapas kommunikationspunkter i och med den mångfald av aktiviteter som korsas, krockar och pågår i flera dimensioner hela tiden. I dag finns ingen lagstadgad bannmil inom vilken det råder handelsstopp. Strukturen i den genomplanerade förorten kan dock ändå verka förlamande för små initiativtagare. Strukturen i sig och homogeniteten i lokalers och

lägenheters storlek gör att det krävs mer uppfinnighet och kraft för att genomföra något. På plussidan kan tilläggas att hyrorna ofta är lägre och att strukturen lämnar en massa utrymme där initiativ kan ta plats.

I förorten är det glesare mellan aktiviteterna, möjligheten till kommunikation än i staden med sina många lager. Man har inte heller de möjligheter som landskapandet på landsbygden ger att forma sin tillvaro. Genom att befinna sig inom den tänkta bannmilen står man i beroendeställning till staden. Förorternas framväxt är ett urbant fenomen, de utgår ifrån staden. Skulle de kunna växa med utgångspunkt även i det rurala? Hur skulle den förort se ut där staden och landsbygden verkligen tillåts befrukta varandra, där förorten uppstår som resultatet av ett symbiotiskt förhållande. Hur skulle den förort se ut där de som bor, lever och alltså använder sig av den blir synliga?

förortens historia

Hur kommer det sig att vi bygger förorter? Hur började det hela och hur har förortsbyggandet utvecklats över tiden? För att förstå varför Botkyrka och resten av Stockholms omland ser ut som det gör är det intressant att veta vilken drivkraften bakom förortsbyggandet har varit.

förindustriell era

De tidigaste städerna fungerade som administrativa centrum för folk boende på den omgivande landsbygden. Här fanns plattformar för handel, service, religion och politisk makt. De flesta människor levde dock fortfarande sina liv på landsbygden. Här hade man normalt sett arbete, hem, nöjen, familj och andra sociala relationer knutna till samma plats. Livets olika delar var intimt sammankopplade, integrerade. Man hade sin försörjning av vad som fanns runtomkring. Genom att leva av att bruka jorden satte människors livsstil spår i landskapet. Det liv man levde gav synliga avtryck, vilket det givetvis gör än i dag, om

än oftast mer indirekt och svårare att härleda.

Förändringar i bruksmetoder och olika jordbrukare har gjort att landskapet och även folks liv förändrats. Tidiga landskapsplaneringsprojekt som de skiftesreformer Rutger Mac Lean genomförde fick stora konsekvenser både för landskap och människors liv.

Effektiviseringen av jordbruket ansågs så viktig att byar splittrades så att folk istället kunde bosätta sig vid sin mark. Produktionen värderades högre än landsbygden som livsmiljö. Sedan Rutgers dagar har specialiseringen och effektiviseringen av jordbruket blivit allt starkare. Än i dag är det i de flesta fall en jordbrukspolitisk fråga hur omgivningarna ska förändras och se ut.

Längtan till landet

Redan under vår tideräknings första århundraden beskrev Plinius d.y. i brev sin angenäma livsföring i sin toscanska lantvilla. Under

renässansen på 14 och 1500-talet flyttade florentinska affärsmän ut till villor på Arnoflodens sluttningar, där vardagslivets stress och plikter kändes mer avlägsna. (Andersson, "Utanför staden", 2000)

I Stockholm uppförde borgerskapet under 1700-talet ett antal malmgårdar och utanför tullarna byggdes sommarnöjen, som Svindersvik från 1740. Det romantiserades kring det lantliga, engelska parkideal som byggde på stiliserade beteslandskap var ledande. (Andersson, "Stockholms årsringar", 1997)

industrialiseringen; förortens språngbräda

I och med industrialiseringen tog urbaniseringen ordentlig fart. Nu blev det allt vanligare att man hade ett jobb att gå till. Att det inkomstgivande arbetet var separerat från hemmalivet och istället utfördes i och kring olika former av industrier. Städer växte kring dessa industrier och utvecklades

ganska snart till ohälsosamma miljöer. De var bullriga och skitiga och det dröjde inte alltför länge innan de som hade möjligheten började söka sig utanför.

För att råda bot på de osanitära förhållandena inom staden lades 1866, under ledning av Albert Lindhagen, en plan för reglering av Malmarna fram. Man ville göra stadsborna "delaktiga af landets rikliga tillgångar på ljus och frisk luft", samt "införa landets natur /.../ genom planteringar och parker i stor mängd". (Andersson, 1997)

Under 1800-talet möjliggjorde ångkraften att stadens invånare sökte sig till dess omgivningar. Sommarbebyggelse, som kunde nås med ångslup, tätnade kring stränderna. Den övriga utbyggnaden har sedan dess till sin allra största del varit avhängig utvecklandet av spårbunden trafik, ångtåg, spårvagnar, tunnelbana och pendeltåg. (Andersson, 1997)

Under 1800-talets första år blev

Stockholms bostadsbrist allt mer påträngande. Stockholms stad gick utanför sina gränser och började köpa in mark för framtida bostadsändamål i Enskede och Bromma. Man inrättade 1907 Lantegendomskommittén för att organisera dessa frågor. Dessa områden ansågs som intressanta för att man helt enkelt var i behov av mer plats, men också för att man i staden levde under förhållanden som orsakade sjukdomar. Enskede kom att bli det första större område som byggdes ut genom kommunens försorg. (Andersson, 1997)

Morgondagens trädgårdsstad

De första förorterna kom till i samma veva som en ny rörelse för visionärt samhällbyggande startade i England. Ebenezer Howard, en stenografiskrivare i det engelska parlamentet, formulerade på 1880-talet i GARDEN CITIES of To-morrow sin vision om en ny sorts stad.

Han såg de problem den på industrialiseringen följande urbaniseringen innebar både i de

överbefolkade städerna och på den allt glesare bebodda landsbygden. Ben Tillet sammanfattar poetiskt; "Hands are hungry for toil, and lands are hungry for labour" (s.6). (Howard, "Garden cities of Tomorrow", 1985)

Förenklat kan man nog sammanfatta att han i sin vision om "stadslandet" har kombinerat de positiva egenskaperna han pekar ut i staden respektive på landsbygden, "all the advantages of the most energetic and active town life, with all the beauty and delighth of the country" (s.8). Genom att kombinera detta menar han att folk självmant skulle välja att flytta från överfulla städer till vår moder Jords ömma barm, källan till liv, lycka, rikedom och makt.

När Howard beskriver sin trädgårdsstad beskriver han en stad med max 32000 invånare bebyggd med hus och trädgårdar och med effektiva transportsystem, parker, fabriker, verkstäder, butiker, teatrar och offentliga institutioner, omringad av jordbruksmark och kolonier. I hans

beskrivning utgörs en sjättedel av trädgårdsstaden själva staden, resten utgörs av jordbruksmark. Som jag förstår det ska man på denna mark tillåta odling på alla nivåer, från kolonilotter till vetefält.

Det är upp till individerna att organisera detta. Howard hävdar att de antagligen kommer inse att vissa former passar sig för samarbeten, som exempelvis veteodling, medan andra former som kräver mer själ och kreativitet som fruktodling kanske sköts bättre av mindre grupper eller enskilda individer. Vill man odla småskaligt vet man att man har en tillgänglig marknad precis vid fötterna, men har man andra intentioner har man friheten att sälja till vem man vill. Howards tankebanor pendlar hela tiden mellan individualism och kollektivism/kooperation. (Howard, 1985)

Först kom de välbesuttna...

I slutet av 1800-talet föddes idén om Stockholms två första riktiga förorter. Djursholm och Saltsjöbaden

började exploateras som villastäder, ett exklusivt boendeanternativ till den ohälsosamma staden. Här kunde bättre bemedlade välja att leva ett behagligt liv fjärran från skorstenar, trånga gator och social uppblandning. (Andersson, 2000)

...sen kom folket

För att ge arbetare och andra mindre bemedlade möjlighet till egna hem grundades 1899 AB Hem på landet. Med trygg finansiering från fabriksägare, som ville ge sina anställda kort resväg och sunda boendeförhållanden, anlade man Duvbo. Strax därefter fortsatte man intill Spånga station och började sälja tomter i Solhem. Här var byggandet betydligt mindre reglerat än inom stadens gränser. Man försökte dock i Solhem få en något mer enhetlig bebyggelse och tillämpade därför mer "strikt" principer. "Endast ett hus på varje tomt och endast ett kök i varje hus. Inga hyreskaserner, inga kåkar, utan verkligt trevliga egna hem." Friheten var stor i husens placering. Oftast

var det terrängen som styrde, vilket också är betecknande för vägstrukturen, som slingrar sig fram utan antydningar till platsbildningar. Samhällets centrum växte med tiden upp vid tågstationen. (Andersson, 1997)

År 1904 köpte Stockholms stad in den 600 hektar stora Enskede gård. Här lade P O Hallman från stadsingenjörs-kontoret fram planerna för en trädgårdsstad inspirerad av tyska och engelska ideal. Tomter förvärvades med speciella tomträttsavtal, som innebar att den enskilde inte tvunget behövde göra stora kapitalutlägg, samt att staden hade stora möjligheter att genom dessa avtal styra utformningen av området. Man tog fram ett antal typhus, och andra ritningar fick användas först efter lantegendomsnämndens godkännande. Man hade planerat för blandade boendeformer men det vart till syvende och sist de friliggande villorna och parhusen som dominerade, till följd av dess överlägsna popularitet. (Andersson, 1997)

På 1920-talet blev Stockholms bostadsbrist alltmer omfattande. 1926 förlängdes spårvägslinjerna till Skarpnäck och sedermera även Nockeby och därmed fortsatte utbyggandet av trädgårdsstäderna i Bromma och Enskede. För att göra småhusboende rimligt även för mindre bemedlade införde staden 1926 organiserat självbyggeri. Här lade man själv en insats på 10 % som utgjordes av eget arbete, resten ländes ut av staden. Stadens funktioner smög sig på genom, framförallt i Bromma, flerfamiljshus kring torg vid stationerna där handel och service också etablerades. (Andersson, 1997)

Egnahemsrörelsen

Egnahemsrörelsen började som en landsbygdspolitisk strömning omkring sekelskiftet 1900 inriktad på att främja byggandet av egna hem för mindre bemedlade jordbrukarhushåll. Den uppstod som en motreaktion mot att alltfler lantarbetare flyttade in till städer eller ut ur landet. Statliga egnahemslån utgick till fattiga familjer för att stödja

deras köp av antingen enbart bostad, eller bostad förenad med jord- eller skogsbruk. Denna typ av lån beviljades inte inom stadsplanelagda områden, men det var många kommuner som tog initiativ till att uppföra egnahem för arbetarbefolkningen. Detta betraktas ofta också som en del av egnahemsrörelsen. (Nationalencyklopedin)

Funktionalism och modernitet

1930 fick funktionalismen genom Stockholmsutställningen sitt storslagna genombrott. Rörelsen växte fram efter första världskriget och byggde på devisen att funktionen styr formen. Man började på ett annat sätt än tidigare betona stadsbyggandets sociala dimension, genom ny teknik skulle man kunna skapa en modern stad utan de problem som förknippats härmed. Funktioner separerades för att undvika störningar. Slutna kvarter löstes upp för att släppa in solljus och ge plats åt luft och grönska. Man skulle kunna säga att man med hjälp av teknikens landvinningar försökte förena naturen

och staden i sina renaste former för att ännu en gång åstadkomma den ultimata boendeformen. (Andersson, 1997)

Under denna period av rationalisering började man inse att småhusbebyggelse inte i längden skulle vara tillräckligt för att avhjälpa bostadsbristen. I och med den nya typ av stads och förortsbyggande som växte fram utvecklades också en ny syn på stadens offentliga rum och parker. Man ville bygga en stad att leva i där parkerna blev ersättaren för den privata trädgården. Parkerna blev ett ordnat stadsbyggnadselement viktigt för folkhälsan. I det funktionalistiska stadsbyggandet kom de att utgöra platsen för lek, spel och rekreation. Under stadsträdgårdsmästare Holger Bloms ledning försökte man i utformningen efterlikna de lokala kulturlandskapen, antingen genom att de helt enkelt sparades eller att man efterliknade dem i anläggandet av nya parker. (Andersson, 2000)

Man började med i områden som visserligen geografiskt låg närmre än trädgårdsstäderna, men som fortfarande var obebyggda. Hammarby och Traneberg började bebyggas i mitten av 30-talet. Ju längre bort från staden man sökte sig, desto mer nödvändigt blev det att framhäva förorternas särart och fördelar. Man inspirerades av den typ av grannskapsplanering som var populär i England och USA. Stadsdelarna skulle vara lagom stora 10-15 000 invånare och man skulle ha tillgång till ett stadsdelscentrum med butiker, bibliotek och skolor etc. (Andersson, 2000)

tunnelbanan

Förortsutbyggandet behövde en transportform som förändrade förhållandet mellan tid och avstånd, man måtte inte längre avstånd i kilometer utan snarare i minuter. Under efterkrigstiden började tunnelbanans utbyggnad. Den erbjöd större delaktighet i stadens utbud. Nu styrdes planeringen av ledord som statistik och välfärd.

Framstegsoptimismen visste inga gränser och statistiken gjorde det mycket lätt att formulera tydliga mål. Allt kunde mätas och beräknas, hur långt man kunde tänkas gå till tunnelbana och affär och hur många kvm sandlåda varje barn var i behov av. Det som under tidigt 1900-tal var jordbrukslandskap ändrade snabbt karaktär.

Ur dessa ideal växte idealstaden Vällingby fram. En satellitstad, drabantstad eller ABC(Arbete, Boende, Centrum) -stad, geometriskt inplacerad mitt i ett småbrutet jordbrukslandskap. Det var en dröm som realiserades och den nya staden rönt stor internationell uppmärksamhet. (Andersson, 2000)

miljonprogrammet

Vid mitten av 60-talet blev bostadsbristen i Sverige akut. Urbaniseringsvågen i Sverige nådde sin kulmen. Jordbrukets omvandling till industrimässiga produktionsmetoder innebar att landet slutgiltigt tog steget in i

den industriella eran. "Tilltron till maskinerna, till staden, till framtiden och utvecklingsmöjligheterna var stark och hjälpte till att forma ett nytt, modernt samhälle." (s.74) Det fanns rörelser för att få folk att stanna kvar eller vända tillbaka, men det räckte inte till. Det krävdes mer kraftfulla lösningar. Riksdagen fattade 1965 beslut om att mellan 1965-74 bygga en miljon bostäder. Både byggande och planering rationaliserades, kommuner fick större ansvar och byggnormer upprättades. Omgivningens utseende var underordnat byggtekniken. Elementbyggandets kranbanor krävde plana ytor och vissa avstånd. (Andersson, 2000)

Stockholms kommun räckte inte till för bostadbyggandet, man började söka sig utanför gränserna. I Botkyrka växte bland annat Fittja och Norsborg fram under dessa år. De placerades ut på leråkern där terrängen bjöd minimalt motstånd. Istället för att som enligt tidigare tradition

förädla den ursprungliga naturen till parkmark, fick man i dessa rationella miljöer börja bygga park. Utformningen blev formmässigt stram, och rationellt byggd med ett begränsat antal växter och funktioner uträknade och separat inplanerat. (Andersson, 2000)

"Vår förort byggdes som en legostad med färdiga byggelement och storskalighet, någon däruppe byggde och det gick på något år. Ingen av oss som kom flyttande var tillfrågad." (s.129) Så upplevde Margareta Strömlund förortens uppkomst, som hon beskriver som en ingen-ort, varken landsbygd eller stad. Kritiken kom tidigt redan på 60-talet bland annat i form av den nostalgiska landsbygdslängtande gröna vågen. Höghusen kom att kallas för statarlängor på höjden och människosilos. (Strömlund, "Tänk", 2001) Primärt skapades miljonprogramsområdena för att lösa bostadsbristen men de blev också till en "symbolisk fullbordan av folkhemmet" (s.139). Modernitet var

ledordet och "miljonprograms-områdena var det modernaste som fanns" (s.139). (Ristilammi, "Tänk", 2001)

nu då?

Under hela denna utvecklingskedja har utemiljön, trädgårdarna, parkerna, rekreationsområdena på något vis spelat en central roll. De har givit förortsbyggandet existensberättigande, de är dessa som har varit själva kärnan. Det var dessa som gjorde att förortsbyggandet fick folkligt stöd.

Under de svåra miljonprogramsåren tappade man allmänhetens förtroende. Almstriden 1971 blev ett bevis på att folket inte gillade det totalplanerade samhället. Det var som att idealen och ambitionen försvunnit. 1979 slog man i Stockholm samman idrott, park och socialförvaltning. De flesta pengarna satsades dock på idrottsverksamhet, bland annat försvann kommunens berömda får från Åkeshov. Under 80-talet kom parken istället att bli

tillhåll för samhällets utslagna. Att sitta i parken förknippades med missbrukande. Landskapsarkitekter blev tillsagda att inte rita in bänkar på alltför skyddade platser, då dessa riskerade att bli tillhåll. "Parkerna som en gång tillhört de mera tacksamma symbolerna för folkhemmet, betraktades nu som ett säkerhetsproblem, eftersom de användes av socialt missanpassade." (98-99) (Andersson, 2000)

På samma vis har förorten kommit att stigmatiseras. Den skrämmer. Stadsbyggandet sedan miljonprogrammets dagar kan ses som en tämligen stark reaktion mot allt det som det innebar. Under senare hälften av sjuttioåret inleddes det svenska småhusbyggandets stora epok. Inger Bergström skriver att efter bostadsbristen blev det ensidiga bostadsbeståndet nästa planeringsproblem. "Efterfrågan på kompletterande bostadsformer - läs småhus/eget ägande - var stor. Och kommunerna, som ville motverka segregationen och erbjuda bostäder

för olika inkomstgrupper inom samma område(skolområde) var med på noterna." (s.110) Typhusmarknaden hakade på, villamattan föddes och vi fick sprawl.
(Bergström, "Formas fokuserar 7", 2005)

Redan på 60-talet förespråkade Jane Jacobs den täta mötesrika staden. Under tidigt 80-tal testade man att bygga förort som kvartersstad i Skarpnäck. Man har vurnat för historiska stilar och Jan Gehlsk småskalighet som han började beskriva på 70-talet. Dessa ideal kan återfinnas i den nu aktuella nyurbanistiska rörelsen. Numera är det allt som oftast staden och kvaliteter som kan rubriceras som urbana som idealiseras. Själva begreppet förort har en negativ klang, ingen stadsarkitekt med självbevarelsedrift skulle gå ut med förslaget att man borde bygga mer suburbant eller förortsmässigt, även om det ofta är det man gör.

ruralt kontra urbant

Urbaniseringen har varit en omvälvande samhällsprocess under 1900-talet, vilket fött diskussionen om vad som egentligen ligger i begreppspar som urbant - ruralt eller stad - land. Tillkomsten av förorter och stadslika landsbygdsamhällen har gjort det svårt att skilja dem åt som motsatser.

Idén om ett urbant - ruralt kontinuum där gränsen är svår att dra har lyfts fram. I dag har vi ett stort vardagligt flöde av människor och information som de flesta kan ta del av oavsett geografisk lokalisering, vilket gör gränsen alltmer otydlig. När det gäller arbetsmarknad och service är den stadsnära landsbygden så gott som sammanväxt med städerna genom pendling. Samtidigt ligger dess boendekvaliteter just i att de är avskilda och artskilda från staden. (SOU, 2003:29)

Jag vill använda mig av begreppen urbant och ruralt för att särskilja de värden som kan

kopplas till landsbygden respektive de som tillskrivs staden. För att komma fram till mina definitioner har jag valt att utgå ifrån vilken relation invånarna har till sin omgivning, de maktstrukturer som formar dem.

Landsbygd förknippas med en livsstil präglad av jord och skogsbruk, areella näringar. Som jag tolkar det innebär en areell näring att på något sätt ha en ekonomisk utkomst av en yta. Det vill säga att man har en livsföring som bygger på en relation till sin omgivning. Att ens person, liv och levebröd traditionellt sett var intimt kopplat till marken, platsen och det omgivande landskapet på landsbygden blir uppenbart när man funderar kring de titlar som förekommit där. Att vara godsägare, hemmansägare, arrendebonde, torpare eller dräng beskriver vilken rang man har i förhållande till hur man förfogar över mark.

Landsbygden står i dag i de flesta

fall utanför den kommunala planeringen i Sverige. Därav kan den ses antingen som en plats där stor makt över utformningen och användningen av platser lämnas åt de som bebor den, eller som att makten i stället förflyttats till EU nivå, till svajig jordbrukspolitik. Ytterligare ett alternativ blir att landsbygden ses som ett enda stort Skansen. Ett kulturresevat eller friluftsmuseum där utveckling och förändring inte är möjlig.

acceptera, eller?

1931 skrev herrarna Asplund, Gahn, Markelius, Paulsson, Sundahl och Åhren det modernistiska manifestet acceptera. Man kan väl inte annat än att säga att det fick tämligen stor genomslagskraft. De beskriver i sin skrift ett A och ett B Europa. Två delar som de tycker skiljer sig med avseende på den ekonomiska kulturen.

Deras sätt att beskriva A Europa ligger inte långt ifrån dagens beskrivningar av ett globaliserat samhälle. Man beskriver urbana

individer som bär samma mode och där "skillnaden i föda, bohem och förströelser rör sig om nyanser". (s.16) (Asplund et al, "Acceptera", 1980)

De beskriver B Europa som vad A Europa var för 150 år sedan. "Avstängd från den övriga världen bygger bonden själv sin stuga, äter upp den säd som vuxit på hans åkrar /.../ Han producerar föga och har nästan intet att byta med." (s.17) Bonden i A Europa "förtär inte vad han frambringar, han säljer det, och han köper vad han förtär". (s.18) Man skriver vidare att "A Europa är industrialiserat ända in i sitt åkerbruk, B Europa är ett bondeland ända in i sina städer". (s.17) (Asplund et al, 1981)

Det var i och med industrialiseringen som vi förlorade kontakten och med våra landskap. Vi har tagit ett steg bort från källan och ser inte längre våra avtryck. Varje val vi gör påverkar ändå indirekt miljön här eller någon annanstans.

Vår livsstil har inte bara industrialiserats och urbaniserats utan även globaliserats. Invånare i en stad har sällan själva möjligheten att använda sin omgivning hur som helst. Marken i en stad ägs och förvaltas av hyresbolag, kommersiella fastighetsbolag, bostadsrättsföreningar, industriföretag och av kommunen själv i form av bostäder och offentliga rum. De offentliga rummen förvaltas generellt så att det ska passa så många individer som möjligt, och kosta så lite som möjligt, vilket oftast innebär att man väljer enkla robusta lösningar med lite utrymme för personliga uttryck. I en stad förväntas man följa vissa uppställda regler för att samspelet ska fungera.

Jag vill mena att ett ruralt handlande innebär att direkt interagera med och på så vis forma sin omgivning. Att använda omgivningen och på så vis genom sitt handlande skapa landskap. Detta sker på landsbygden hela tiden och har skett i alla tider. Genom att

människor har byggt hus efter sina behov och förutsättningar i omgivningen. Genom att man har använt marken till odling och bete, och insamling av ved, bär och svamp. Samt genom att man använt omgivningen till att sätta spår och kommunicera med omgivningen; hållristningar, stensättningar, gravar, alléer, slottsparkar, "land-art" och reklamskyltar med mera. Agerande som varit beroende av den specifika situationen, och som också på samma gång satt spår i hur det format omgivningen. Detta rurala beteende kan i dag även spåras i staden i form av exempelvis koloniträdgårdar, street art och reclaim the streets rörelsen.

Om att ta plats, eller äga rum.

I utkanten av Malmö, en solig dag i maj, en man har parkerat sin cykel på en gräsplätt mellan kalkbrottet och vägen. Jag kommer närmare och ser att han är fullt sysselsatt med att vattna något med en PET-flaska med hemmagjord stril. I marken har han brutit upp en

jordplätt på ungefär 4 kvm, runt rutan finns ett tätt staket av tunna torra grenar. Jag blir nyfiken men han vill inte prata, istället är han noga med att vända bort ansiktet. Jag känner mig i vägen och går vidare.

I St Petersburgs periferi, mellan stationerna 16e och 21a kilometern längs järnvägens sträckning, promenerar jag och min ryska vän Sasja. Vi går på en smal stig och spanar på stugor byggda av lite av varje. Containerdelar, brädlappar, tågfönster och överblivna dörrar. Runt stugorna finns flitigt uppodlade trädgårdar med grönsaksland, bärbuskar och även en och annan blomma. Sasja berättar för mig att i Ryssland är det vanligt att ha tillgång till en Datja; ett sommarhem där man kan basta och ta det lugnt samt odla mat för att säkra försörjningen den kommande vintern. Dessa är dock inga vanliga Datjor. Det här är mark annekterad av fattiga människor. Vi möter en man som säger att han haft en Datja här sedan 1988.

I skriften "Right to the city" diskuterar den franske samhällskritikern Henri Lefebvre medborgarnas rättighet att använda staden. Han använder sig av begreppet appropriation, som kan översättas till svenska med tillägnelse eller beslagtagande, att lägga beslag på eller annektera. (Nordstedts, 1996)

Genom detta beskriver han det mänskliga handlandet att göra en plats till sin. Han tar upp mänskliga behov som ligger utanför de som omfattas av de kommersiella och kulturella infrastrukturer som byggs upp av planerare. Om behov av kreativ aktivitet, av oeuvre, som kan översättas till svenska med 1 arbete eller verk att använda eller verkställa 2 gärning, handling 3 verk såsom ett konstverk eller opus 4 stomme, konstruktion, grundmur (Nordstedts, 1996), samt information, symbolik, fantasi och lek. Ett konstnärligt handlande i staden, för att vi har ett behov av att skapa och leka. Han påpekar att när arkitekter

ser på en stad och dess olika innebörder, meningar ser de funktioner, former och strukturer. Dessa skapas enligt Lefebvre inte utifrån betydelsen för dem som bor (inhabit), utan av en tolkning utifrån av att bebo. (Lefebvre, "Writings on cities", 1996)

Han ifrågasätter det moderna stads-livet som i allt större utsträckning kommit att handla om utbytesvärde och inte användarvärde. Han menar att tyngdpunkten borde ligga på användandet, på varje individs rätt att tillägna sig staden genom oeuvre, alltså genom kreativt handlande. (Lefebvre, 1996)

En annan man som också fokuserat på stadens värde utifrån användandet, om meningsskapande genom vardagligt handlande, är den franske sociologen Michel De Certeau i hans skrift "The practice of everyday life". Han använder sig av begrepp som användande - konsumtion, läsa - skriva, vandrare - voyeur,

taktik - strategi. Han diskuterar hur användare manipulerar utan att vara upphovsmän.

En voyeur studerar en plats med ett utifrån/uppiifrån -perspektiv; ser strukturer och mönster och kan utifrån det skapa sig en makt över platsen. En makt som ger möjlighet att formulera strategier och mål för utformandet av platsen.

Vandraren befinner sig på marken, på platsen. Han upplever, ser och känner platsen i realtid. Vandrarens möjlighet att påverka kommer ur förmågan att använda de förutsättningar, de sprickor som uppstår, just när och där de uppstår. En taktisk förmåga att använda staden. Genom att läsa staden, författad av någon annan, skapar läsaren sin egen värld av den plats författaren skapat. Han gör en jämförelse med hur en hyresgäst bor in sig på en lånad plats, som de möblerar med minnen och handlingar. (de Certeau, 1984)

Lefebvre tar upp frågan om rätten

till naturen, kontra rätten till staden. Han menar att vi har formulerat ett behov av natur som en motpol till det bullriga och stressiga livet i staden. Att natur har blivit något vi konsumerar och köpslår med. På så vis förbrukar och förstör vi den genom vårt handlande. Han beskriver naturen som ett "ghetto of leisure pursuits, the separate place of pleasure and the retreat of creativity"(s.158). Han menar på att eftersom vi hävdar vår rätt till naturen underminerar vi vår rätt till staden. "The claim to nature, and the desire to enjoy it displace the right to the city. This latest claim expresses itself indirectly as a tendency to flee the deteriorated and unrenovated city, alienated urban life before at last, 'really' living." (s.158) Vårt fokuserande på det naturliga har gjort att vi försummar våra sönderfallande stadskärnor. Vår räddning blir att fly till dess motpol. Där kan vi ta det lugnt, njuta och rekreera oss! (Lefebvre, 1996)

Sasja berättar om hur hennes familj försökte lägga beslag på en markbit i närheten av hennes hem i slutet av 1980-talet. De höll på minst en månad med att förbereda jorden. Så en dag kom några andra och sa att det var deras mark, att de redan hade tagit den i anspråk, det var bara att snällt flytta på sig. Sasja säger att drivkraften var dels behovet av mat och dels lusten och längtan att odla. Hon säger att hennes mamma egentligen aldrig varit någon "citygirl".

Kanske är en av de största skillnaderna mellan land och stad, mellan ruralt och urbant att i det rurala sammanhanget är det i stor utsträckning invånarna själva som formar sin omgivning. Man bygger sitt eget hus enligt mer eller mindre strikt fastställda normer, och de omgivande landskapen får sin form i direkt koppling till ens livsföring, vad man odlar/äter, hur man hävdar dem. I det urbana sammanhanget finns det mellanhänder i form av exempelvis hyresvärdar, stadsplanering och industriell

framställning. För att få makt över utformningen, för att få synas, måste man äga en plats, bli arkitekt, anarkist eller aktivt delta i den demokratiska processen.

Lefebvre menar att vi genom vår flykt från staden kolonialiserar landsbygden och att den på så vis tappas sina kvaliteter, attribut och bondecharm. "Urban dwellers carry the urban with them, even if they do not bring planning with them." (s.158) (Lefebvre, 1996)

Om det rurala kan sägas ligga i möjligheten att direkt interagera med sin omgivning så är det något vi har tappat när vi blandat land och stad. Att bo i en villamatta innebär att man är utanför staden men inte i landsbygden. Man bygger inte land..

I Ryssland har utvecklingen av förhållandet mellan stad och landsbygd kretsats kring Datjan, vars betydelse har förändrats över tiden. Den har utvecklats från ett privilegium för bättre bemedlade till

att i efterkrigstidens Sovjet förvandlas från lättjans sommarresidens till ett försörjningskomplement för underbemedlade stadsbor. I dag förknippas Datjan med attribut som rekreation, konsumtion, ägandeskap, hemkänsla och försörjning. En undersökning från tidigt 90-tal visade att 60 % av invånarna i större ryska städer hade tillgång till en Datja. (Lovell, "Summerfolk, a history of the Dacha", 2003)

Datjorna har alltid stått som en kontrast mot staden, en länk till det rurala livet. En frizon där man har kunnat påverka sin livssituation både i utformningen av huset, och omgivningen (tomten), samt den ekonomiska situationen i och med möjligheten till odling. Ett Datjaområde är ett sant oeuvre; en explosion i färger, dekorationer och fantasifulla tillbyggnader. Områden som enligt mitt synsätt innehar rurala kvaliteter.

Ryska urbana och suburbana miljöer

visar många prov på rurala uttryck. I allt från hur man bygger om sina balkonger efter egen förmåga. Ofta för att fungera som ett komplement till Datjan, som en plats att förgro sommarens grödor. Det kan också spåras i en stark tradition av att inta den närmaste omgivningen kring det hus där man bor. Sasja berättar att när husen i de sovjetiska bostadskvarteren var färdigbyggda var det vanligt att bråte och skräp från bygget bara låg kvar. Gårdar och utemiljöer var inget som det lades särskilt stor vikt vid. Istället var det husens invånare som ordnade sin omgivning. Man røjde undan skrot och planterade träd och buskar. Växterna hämtade man i närliggande naturområden. På så vis blev dessa bebodda, invånarnas oeuvre. En årligen återkommande tradition var att till Lenins födelsedag 22 april gå ut och städa sin omgivning. Man røjde, planterade träd och gjorde fint. Gårdarna blev bebodda, de blev utrymmen fyllda av mening och minnen. Än i dag tycker jag mig känna att invånarna i husen

har tagit dem till sig.

Psykologen och arkitekten Torbjörn Andersson skriver i en text om människan och miljön om vårt behov av att lämna spår, om att göra miljön till vår. Han menar att vi inom oss har en grundimpuls att påverka rummet för att visa att det är vår plats. Det kan innebära allt ifrån att hänga upp en bild, måla om en vägg, slå ut väggen eller kanske bygga sitt eget hus. Att ha en möjlighet att föra en dialog med miljön, att ha möjlighet att förändra den. Han pratar om olika material och hur de åldras. Att material som inte åldras så småningom blir frånstötande. Det tror han har att göra med att vi är konstruerade för att samspela med levande ting, människor och natur, och dessa förändras ständigt. Förändras de inte är de döda, vilket skrämmer oss... (Theselius, 1993)

Lefebvre menar att rätten till staden inte kan minimeras till någon sorts besöksrätt eller en återgång till traditionellt stadsbyggande, utan

enbart som en omformulerad rätt till liv i staden. (Lefebvre, 1996)

Hissen ser likadan ut som i alla andra stora bostadshus byggda under Sovjettiden. Skramlande tar den oss så högt upp den kan. Vi leds av en liten dam i basker, Alla Sokol, upp för ytterligare ett par trappor in på vinden, här måste man huka för att inte slå i huvudet, och slutligen upp för en stege och ut på taket. Det är som att hälsa på hos Karlsson på takets mormor... Ett par växthus i glas glittrar i förmiddagssolen.

Vinbärsbuskar, Tagetes och diverse grönsaker frodas i olika anordningar.

Alla berättar att sedan 1992 har man i det här huset samlat in matavfall från en del av hushållen som sedan komposterar i källaren och bärs upp till taket där invånare från huset odlar främst grönsaker, men också blommor och busksticklingar.

Projektet tog form i en tid när den ekonomiska situationen i Ryssland var mycket svår. Så det började som ett sätt att försörja sig själva. Man

bildade en förening i huset och genom att arbeta på taket får man tillgång till de grönsaker och sticklingar som odlas... Man säljer också en del till grannar och bekanta och för överskottet kan man investera i fröer och nödvändigt material... Numera finns försörjningsaspekten kvar på sätt och vis, men det handlar enligt initiativtagaren Alla Sokol också minst lika mycket om lusten. Om att ha något meningsfullt att syssla med utanför hemmet och om behovet av skönhet.

Nere på marken, en bit bort i samma område, microrajon, möter vi en annan dam med spaden i högsta hugg. På en markremsa där två gångvägar korsas ligger något som ser ut som en trädgård. Den är ganska stor och brer ut sig på två sidor om gångvägen, som för att markera en entré. Kvinnan med spaden berättar om hur det här alltid samlades stora mängder sopor; hon tröttnade på att ha det så. Istället bestämde hon sig för att börja odla blommor. Med hjälp av några frivilliga satte hon spaden i

jorden för ett par år sedan. Reaktionerna har varit mycket positiva. Visst har vissa saker blivit förstörda, och visst har vissa växter försvunnit, men de har också märkt att nya saker tillkommit. Folk har planterat fler växter... Nu har det gått så bra att hon till och med fått en formell tillåtelse från det lokala styret. De har givit henne tillåtelse att odla upp hela remsan bort till tunnelbanan, om hon vill.

Kanske är det så att man i Ryssland har en rural tradition närmare tillhands. En vana och tradition av att använda sin omgivning som är lätt att ta till. Ett sätt att göra anspråk på sin miljö som blir fysiskt påtagligt och synligt. Jag tror på att vi har behov av att använda vår omgivning för att känna oss hemma. Att vi har behov av att ta platser till oss, där våra liv kan få äga rum.

I Malmös östra innerstad, på Ronnebygatan, promenerar jag en somrig lördagsmorgon. Under natten

verkar någon ha bosatt sig här. Flera elskåp längs med gatan har beklätts med tapet, någon har pryttts med en levande krukväxt, ytterligare en annan med en trave böcker. En har till och med försetts med en telefon som synes inkopplad direkt i den putsade fasaden.

I närheten av Folkets park finns en rondell där det pågår ett krig. Rondellen förses gång på gång med reklam på stora tavlor. Reklam för bilar och andra kapitalvaror som de boende i kvarteren är mycket långt ifrån att kunna handla. Det här är inte en rondell där särskilt många bilar kör, det är snarare en rondell som fungerar som en kvarterspark och en knypunkt för gående och cyklister. Ändå tycks den saluföras som "reklamplats rondell", likställd med reklamtavlorna vid stadens infarter. De boende har tröttnat för längesedan så man har anammat platsen som en plats för kritik och ironi... reklamen kommenteras lika snabbt som den dyker upp. Den parodieras, blir övertäckt med konsertaffischer och

uppmaningar till demonstrationer. Man protesterar genom att använda platsen på ett sätt man ser som mer relevant.

Osynligt från vägen, bakom ett blått plank, hade en boplatz byggts upp. Industrin hade varit försvunnen sedan länge, den hade redan efterträtts av träd, buskar och blommor. Mitt i allt detta hade de slagit sig ned, i naturen. Några husvagnar och tält, pelargoner, tvätt och disk på tork. Jag pratar med en man som säger att han bott här i fem år och att skaran kring honom växer och krymper om vartannat, de är fler på sommaren. Mitt i bosättningen finns också en skateboardramp. Den har byggts här för att här är det ingen som lägger sig i hur man gör det. Det är inte de som bor här som använder skateboardrampen, men de verkar ha accepterat varandra. De är där på samma villkor. En hitrest skatare uttryckte sitt gillande till min vän Magnus: "Varje stad borde ha 3 hektar att bara ha och fixa i, där inget får vara permanent ... platser som denna gör mig grymt lycklig ... det

är säkert fler som skulle vilja uttrycka sig men eftersom miljön i staden är så kontrollerad så går det ju inte." I början av sommaren revs allt bort. Ett saneringsbolag kom med containrar och grävskopor och skrapade bort bosättningar och vegetation. Man krattade och rensade och det enda som till slut var kvar var skateboardrampen.

Jag tycker att dessa fenomen har mycket gemensamt med de ryska exemplen. Allt handlar ju om att använda staden utefter egna behov och önskemål, appropriation. Handlandet lämnar spår, *oeuvre*, landskap. Vad är det då som är fel i staden, eller med det urbana? Enligt mitt handlingsperspektiv på begreppen urbant och ruralt så står det rurala för en initiativkraft som kommer underifrån medan det urbana står för det ordnade och kontrollerade, det som styrs uppifrån. Som Lefebvre uttryckte det tar stadsbor med sig det urbana i sitt kolonialiserande av landsbygden, alltså vanan att konsumera snarare än

att använda. Om vi vill skapa den ultimata kombinationen av stad och land ska vi kanske inte fokusera på att göra staden luftig och grön, utan på att bygga en stad som invånarna kan bruka och omforma. Där man kan använda miljöer på det sätt man är intresserad av, och där invånarnas livsstil och intressen blir synliga. Så när vi blandar land och stad och skapar förorter ska vi kanske se till att det urbana inte tar överhand. Dessa bör värnas. Det behövs mellanrum där allemansrätten kan få råda!

vad är Botkyrka?

På Botkyrka kommuns gratisbesökskarta från 2005 står om Botkyrka, en värld av upplevelser. "Följ med kartans hjälp med på en tur genom gamla kulturbygder, brusande storstad, villaområden och glesbygd, vidsträckta strövområden, levande jordbruk och moderna arbetsplatser. I Botkyrka finns allt man kan önska." (Besökskartan 2005)

Botkyrka är en kommun vars namn i ovanligt hög utsträckning förknippas med förort som kulturellt fenomen. Det är nästan så att namnet har kommit att beteckna förort, som The Latin Kings uttrycker det är det norra Botkyrka man syftar på när man säger förorten.

Namnet Botkyrka, kommer från martyren och skyddshelgonet Sankt Botvid och började användas under tidig medeltid. Vid motorvägen står stenkyrkan från 1100-talet; Botkyrka kyrka, Bothwidiia Kirkia. Enligt legenden föddes Botvid av hedningar någon gång under senare hälften av 1000-talet. Under en resa

i England blev han omvänd till kristendomen och döpt. Då han kom hem till Sverige igen blev han omtalad för sitt goda hjärta och sina underverk. Han hjälpte fattiga och sjuka, friköpte trälarna och omvände herremän till den kristna tron. (www.botkyrka.se, 2006-01-03)

Kommunen är belägen söder om Stockholm och gränsar till Huddinge, Haninge, Nynäshamn, Södertälje och Salem samt Mälaren i norr och havet i söder. Med sina 76 345 invånare (2005-09-30) breder Botkyrka ut sig över 197 kvadratkilometer mäktiga bergryggar och breda dalgångar. (www.botkyrka.se, 2006-01-03)

Botkyrka tillhör de områden som först befolkades stockholmsregionen; här har bott människor i över 7000 år. Utgrävningar har visat att bygden var rik och tätbefolkad redan under förhistorisk tid. Kommunen har genom historien varit hemvist för både bondehemman och frälsegods, egendomslösa statare, grevar och friherrar. De många herrgårdarna runt

om i kommunen vittnar om en svunnen storhetstid och gravhögar från bronsåldern till vikingatid är monument över forntida stormän. (www.botkyrka.se, 2006-01-03)

I kommunens översiktsplan står att läsa att många av de platser som först bebyggts har bebotts kontinuerlig till våra dagar. Man skriver också att det som idag kallas kulturlandskap började dansas under bronsåldern för ca 3000 år sedan. I samma stycke står även att läsa att stora delar av landskapen på Botkyrkas landsbygd bara förändrats marginellt de senaste 1500 åren. Något som jag undrar om det verkligen kan stämma? Dock finns en hel del kvar av gamla strukturer och spår. (Botkyrka kommun, "Översiktsplan 2002", 2002)

De perioder som givit Botkyrka dess landskaps och bebyggelsemiljöer kan grovt delas upp i tre delar. Jordbrukarsamhället, som i norra delen lämnat efter sig säteribildningar, medan den södra

delen präglats mer av familjejordbruk med tillhörande torp. Där finns även två oskiftade byar som räknas som riksintresse, Iselsta och Näs. Under industrisamhällets järnvägsbyggefas vid 1800-talets senare del skapades förutsättningar för att samhällena Tumba och Tullinge skulle utvecklas. På 1960-70 -talet byggdes tunnelbaneförloppen i norr som en del i det riksomfattande miljonprogrammet.

(Botkyrka kommun, 2002)

Botkyrka med grund i detta delas in i tre bebyggelseområden. Den norra delen grupperar sig kring tunnelbanans sträckning med grupperingar kring tunnelbanestationerna Fittja, Alby, Hallunda och Norsborg. Bebyggelsen består främst av flerbetalshus byggda under 70-talet samt en del radhus.

Ett litet stycke längre söderut längs pendeltågslinjen mot Södertälje har stationsområdena Tumba och Tullinge vuxit ut med bostadsområden främst bestående av radhus och villor, men

runt stationerna även en del flerfamiljshus.

Om man lägger samman dessa delar, och även tätorten Vårsta som ligger en bit söderut vid Malmsjön, så täcker man in ungefär en tredjedel av kommunens yta men 72 420 av kommunens 76 345 invånare. (Botkyrka kommun, 2002) Det vill säga 95% av kommunens invånare trängs på en tredjedel av ytan. Det är dessutom så att det främst är den allra nordligaste lilla lilla biten som associeras till när det talas om Botkyrka. The Latin Kings har kallat ett av sina fullängdsalbum för "I skuggan av Betongen". Det är väl det minsta man kan säga om Botkyrkas landsbygd. Att den vilar i skuggan av betongen...

Botkyrka har inte någon strategi för hur det som man kallar landsbygd ska kunna utvecklas i framtiden. "Inga stora exploateringar eller förändringar föreslås på landsbygden. Landsbygdsmiljön med sina karaktärsdrag/.../är som helhet

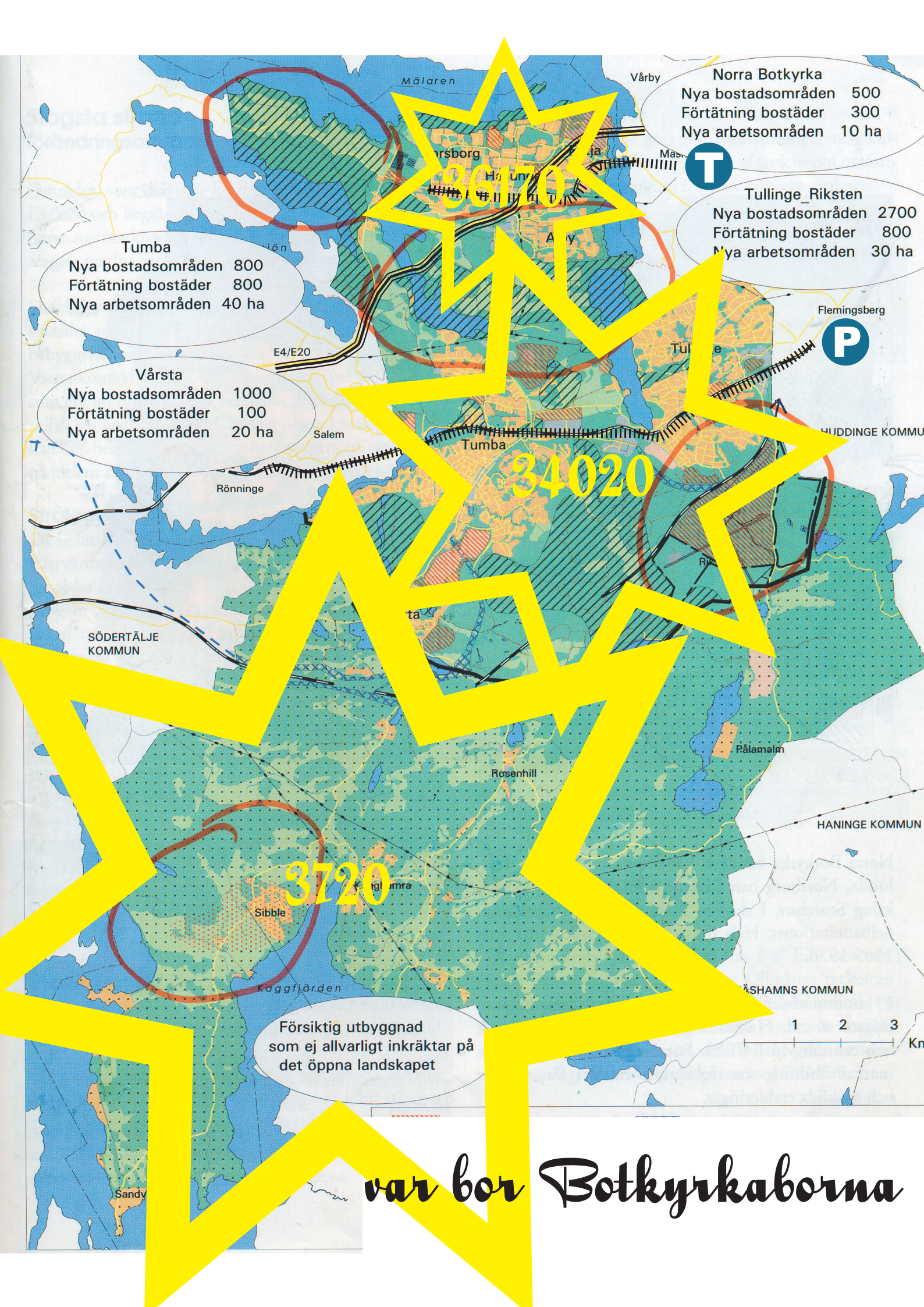
bevarandevärd". (s.57) Man skriver att man även i fortsättningen vill ha en levande landsbygd. Jord och skogsbruk med anpassning till friluftslivet, kulturminnesvården och naturvårdens krav skall vara den huvudsakliga markanvändningen. Permanentboendet skall ha möjlighet att bestå och i viss mån utvecklas. (Botkyrka kommun, 2002)

För framtiden vill Botkyrka satsa på upplevelser. Man vill satsa på kultur, media och gränsöverskridande möten. Botkyrka ska vara en kommun där kreativitet och delaktighet ges stort utrymme. (www.botkyrka.se, 2006-01-03)

Mottot lyder; Botkyrka -långt ifrån lagom!

hur ser Botkyrka ut?

Norra Botkyrka
Nya bostadsområden 500
Förtätning bostäder 300
Nya arbetsområden 10 ha

Tullinge_Riksten
Nya bostadsområden 2700
Förtätning bostäder 800
Nya arbetsområden 30 ha

Tumba
Nya bostadsområden 800
Förtätning bostäder 800
Nya arbetsområden 40 ha

Vårsta
Nya bostadsområden 1000
Förtätning bostäder 100
Nya arbetsområden 20 ha

34020

3720

Försiktig utbyggnad
som ej allvarligt inkräktar på
det öppna landskapet

1 2 3 Km

var bor Botkyrkaborna

om att bygga landsbygd

I Statens offentliga utredning om framtidens landsbygdspolitik skriver Erik Westholm att det finns stora möjligheter att bygga vidare på den spontana utvecklingskraft som miljön på landsbygden utgör. Han påpekar att fältet är outvecklat för att det inte finns någon utvecklingsinriktad planering för landsbygdens behov. Han vill koppla jordbruk och landskapsplanering till bostadsplanering så att man kan utveckla bostäder för landsbygdens behov... (SOU)

I skriften Tänk skriver Alf Hornborg en artikel om den hållbara staden. Han fastlägger att den moderna staden inte skulle existera utan pengar, eftersom vårt moderna samhälle bygger på att vi jobbar, tjäna pengar och handlar mat, snarare än att ägna sin tid åt att framställa maten. Han säger också med referens till boken Place and placelessness att staden innebär en existentiell problematik i och med att staden blir alltmer abstrakt och standardiserad. Han menar att hemkänslan då uteblir

när personliga hållpunkter saknas. Detta leder i förlängningen till att vi konsumerar för att fylla det tomrum som uppstår. Vi inreder den fyrkantiga livsvärlden för att skapa en personlig särprägel vi behöver uppleva, vilket han jämför med graffitimålarens ansträngningar... I motsats beskriver han hur glesbygdsamhällen reduceras till leverantörer av arbetskraft och naturresurser till de expanderande tätorterna. "Intensivt bebodda och meningsbärande landskap ersätts av slutavverkningar och granplanteringar" (s.107). Han menar dessutom i likhet med Lefebvre att glesbygden kolonialiseras av köpstarka stadsbor som törstar efter tystnad och grönska. "Den landsbygd som räddas undan industrins grottekvarnar reserveras därmed ändå för stadens syften, som sommaroaser och rekreation åt dess viktigare funktionärer." (s.107-108) ("tänk", Hornborg Alf)

Är det så att landsbygden slutar vara landsbygd genom denna kommersiella

kolonialisering? Att varken staden eller landsbygden kan fortleva?

För att utveckla landsbygden och värna om en levande landsbygd tror jag att man måste tänka efter på vad detta egentligen innebär. Vad är landsbygd?

För att sammanfatta mina tidigare resonemang kan man väl säga att landsbygden är de människor som bor där, använder omgivande ytor i sin livsföring och genom detta skapar landskap. En sådan landsbygd måste väl kallas levande?

Botkyrka kommun skriver att landsbygdsmiljön som helhet är bevarandevärd. Hur bevarar man något som är en ständig process? Vem är det egentligen man bevarar för och vad har kommunen för möjlighet att styra utanför planlagt område? Landsbygden är till större delen privatägd och dess utformning och utveckling styrs i hög grad av ekonomi och jordbrukspolitik.

För att landsbygden skall vara landsbygd tror jag att man måste värna om det specifika som skiljer den från naturen, parken, fabriken och friluftsmuseet.

Landsbygden är måne grön, men den är inte natur. "För mig är naturbegreppet allomfattande. Naturen finns runtomkring oss hela tiden, vi är en del av den. De delar av naturen som vi människor påverkar kan kallas kultur. Med dagens kunskaper om vår påverkans utbredning i form av övergödning och spridning av partiklar etcetera kan i princip all natur räknas som kulturellt påverkad. Så då är allt natur, och samtidigt kultur? Kanske är det inte intressant att dela in vår omvärld i dessa två storheter, kanske bör man istället prata om olika grad av kultur eller natur? Natur kan kanske definieras som det som händer utan att det är vår mening." (Henriksson, 2005, s.90)

Landsbygd är något vi skapar genom ett handlande, därav är det inte natur.

Landsbygden är kultiverad mark, men den är inte en park. Park är något som är formgivet och omskött med ett visst syfte. En park är till för något/någon och omskött av någon annan. En park har som främsta syfte att vara till lyst och nöje. En plats där vi på vår fritid kan ägna oss åt lek, vila och allehanda förlustelser.

Det finns en del mellanting mellan park och landsbygd, exempelvis olika sorters trädgårdar såsom community gardens, som ofta bjuder in besökare, ornamenterade köksträdgårdar i parker som exempelvis Rosendals trädgård på Djurgården i Stockholm. Den engelska landskapsparken kan även den sägas utgöra ett mellanting, då den är stiliserad form av engelska rurala landskap, dessutom ofta betade och omskötta med fler dimensioner än att bara skapa skönhetsvärden. Sedan andra världskriget har hela den engelska landsbygden mer eller mindre kommit att likna en landskapspark. Sedan kriget har det inte varit tillåtet att bygga nya bostadshus.

Därav har prisnivån stigit så markant att de som lever av att sköta de rurala landskapen inte längre har råd att bo där. Landsbygden anses dock värdefull, för den urbana befolkningens rekreation, för landskapens skönhet och för dess kulturhistoriska värden. Man har inrättat skyddsområden för vackra landskap, A.O.N.B. (Area of Outstanding Natural Beauty). Dessa kan i det närmaste anses vara enorma engelska landskapsparker, då de sköts av folk utifrån för ett syfte att bevara skönhet och rekreationsvärdet. Är det den rollen den storstadsnära landsbygden ska ha?

Landsbygden är inte en fabrik eller ett industriområde, även om den i många fall i stor utsträckning står för produktion.

Landsbygdens produktiva landskap är i huvudsak inriktade på att framställa råvaror medan en fabrik förädlar dessa på industriell väg. Så fabrik är nog fel ord, men väl nog

kan landsbygdslandskapen i många fall sägas vara industrialiserade producenter. Allra helst där jorden är givmild och den ekonomiska avkastningen hög.

Detta är landsbygd, i sin allra mest kommersiella form. För allmänheten lika otillgängligt och svårgreppat som ett industriområde om än färgen är grön.

Landsbygden är ofta bärare av kulturhistoriska värden, men kan inte vara ett museum.

Det finns museum som visar oss hur landsbygden en gång var situerad, ofta kallade friluftsmuseum, exempelvis Skansen. Den här typen av platser visar det liv som fördes, hur byggnader såg ut, vilka husdjur man hade och i vissa fall hur landskapen sköttes. De är dock inte landsbygd, för det är ju trots allt bara en uppvisning.

Det är inte landskap formade av en livsföring utan snarare regisserade

efterapningar av en förgången tid.

Jag tror att vi har ett behov av att interagera med vår omgivning för att känna att vi finns. Det finns andra sätt att ha koppling till landskapet än genom traditionellt jordbruk. Allt vi gör skapar landskap. Att bygga landsbygd innebär att bygga miljöer som tillåter oss att interagera med vår omgivning.

Kanske måste inte allt planeras så att det blir helt färdigt? Om man lämnar öppet för användande och ombyggande kan man låta de som befolkar en plats avgöra vad som ska äga rum vart och vilka hus som behövs.

Välkommen till förorten!

I Hoogvliet, en förort till Rotterdam i Holland med stora problem har man arbetat med ett flertal olika revitaliseringsprojekt under senare år. Michelle Provoost beskriver målande i sin essä "Happy Hoogvliet" hur stadsdelen vuxit fram.

Den medeltida byn Hoogvliet blev efter kriget utmärkt som tillväxtcentrum, ett stenkast från Shells oljeraffinaderi. Det var dock inte byn som växte, utan den fick ge vika till förmån för den "New Town" som tog form i dess ställe. Här byggdes olika typer av boende, för jämlikhet, med mängder av öppna gröna ytor och gemensamma trädgårdar. Det blev dock aldrig riktigt färdigt. I slutet av 60-talet insåg man att läget nära industrin var farligt. Istället påbörjades andra områden längs tunnelbanans förlängning. (Provoost Michelle, "Happy cities and public happiness in postwar Europe", 2004)

Under 90-talet förklarades Hoogvliet som katastrofområde med väldigt stora problem med droger och kriminalitet. Upprustning och förändring blev ofrånkomligt. Som komplement till den traditionella upprustningen startades projekt WIMBY!, Welcome In My Backyard! (jämför NIMBY, Not In My Backyard). Istället för att börja om från

början eller bara fokusera på att utveckla de urbana och fysiska kvaliteterna i stadsdelen valde man här att lyfta fram områdets dolda kvaliteter. "While the planning machinery set in motion by the corporations went on preparing the demolition of thousands of homes, championing the values of the new, quiet, suburban middle-class Hoogvliet that was to be created in their place, WIMBY! worked on a totally different concept. Hoogvliet was to resemble itself and not emulate other cities. It had to find ways to deal with its green, villagelike character and the ethnic make-up of it's inhabitants, and it should cherish whatever positive opportunities presented themselves." (s.200). (Provoost, 2004)

WIMBY! fokuserade på den sociala dimensionen, man ville visa på vad invånarna själva hade att erbjuda. Genom att utveckla idéer i dialog med invånarna kunde man visa på deras kreativitet och genom att de själva

fick ansvara för projekt blev de deras egna.

Man har jobbat med att utveckla kollektiva lösningar i olika former. I motsats till den gängse uppfattningen i utvecklingsgruppen, att kollektiva lösningar inte har något utrymme i vårt moderna nätverksamhälle, har man valt att utveckla kollektiva samlingsplatser i anslutning till boendet. Det kan vara alltifrån en ekologisk trädgård till en bilverkstad eller ett dagis. Man tror att en nutidsform av kollektivboende skulle kunna locka nya grupper att bosätta sig här.

Ett av målen med WIMBY! var att uppföra en park i zonen mellan bostäderna, motorvägen och oljeraffinaderiet. Bland det förslag på vad den skulle kunna innehålla kommer bland annat ett arboretum, en idrottsplan, en djurkyrkogård en naturlekplats och en allaktivitetsvillan att realiseras. Dessa komponenter kommer att uppföras och underhållas av invånarna. Villan

kommer att bli en central plats i området där teater, musik och familjehögtider kan få plats.

Målet är att dessa projekt kommer att hjälpa göra Hoogvliet till en plats man är stolt över att bo på och som väcker besökares nyfikenhet! (Provoost, 2004)

Välkommen till Botkyrka!

Eftersom kommunens satsningar i nuläget mest av allt syftar till att lyfta fram invånarna, deras idériedom och kreativa förmåga, vore det kanske på plats att testa att planera med större delaktighet. Att med rural inspiration skapa en lyhörd planering där kommunens invånares intressen och mångfald tar sig ända in på stadsbyggnadskontoret, finns med i de planer som produceras och förblir synliga genom det som slutligen byggs.

idéboken

om idéerna

Jag vill visa exempel på hur man kan planera och bygga ruralt, bygga landsbygd. En planering som borde genomsyra utvecklingen på landsbygden, om man har för avsikt att den ska fortsätta vara landsbygd. Det är också en typ av planering som kunde inspirera byggande och utveckling av även förorter och städer som kreativa miljöer.

Att bygga landsbygd skulle man kunna se som ett gör det själv, DIY (Do It Yourself), projekt. Med det menar jag inte att professionella aktörer är oväsentliga. Min poäng är att man genom att stimulera initiativ på plats kan utveckla en utilitär planering. Främja en flexibel utformning för de som ska bo där.

Eftersom Botkyrka har som mål att vara en kommun där kreativitet och delaktighet anges som ledord i utvecklingen skulle den här typen av projekt kunna fungera som ett sätt att få detta botkyrkiska tankesätt att genomsyra även byggande och planering. Jag vill här visa exempel

på fenomen och projekt som bär det rurala i sig. Fenomen och idéer som illustrerar mitt teoretiska resonemang och som har goda förutsättningar att utvecklas till användbara strategier i kommunens planering.

"The act is the beauty, the beauty is the act!" (<http://www.akayism.org/>, 2006-01-11)

ursprung okänt, inköpt på Rundgång i Malmö 2005

allemansträtt

Allmänhetens nyttjande av landsbygden begränsas inte till specifika rum utan regleras istället av en sedvanegrundad princip, allemansrätten. Allemansrätten ger oss rätt att vistas på privatägd mark så länge vi inte stör eller förstör. Den formaliserades på 40-talet, då friluftslivet vuxit som folkrörelse, för att minimera konflikter mellan bönder och frilufssare. Istället för att inskränka friluftslivet valde man att stärka människors rätt att vistas i naturen.

(<http://www.naturvardsverket.se/allemanstratten/>, 2006-02-17)

Anledningen till att allemansrätten blev inskriven i lagen var antagligen dels det ökande friluftslivet, dels en mer modern syn på jordbruk från böndernas sida. Ett mer rationellt och industrialiserat odlade där semestrade stadsbor blev till ett problem.

Användandet, brukandet, hävdandet av ytor anger dess funktion och kan vara mer eller mindre inbjudande för utom-

stående. Besöksrätten utanför tätbebyggt område organiseras genom allemansrätten. Allemansrätten säger att vi får vistas på marker så länge vi inte stör eller förstör. Vad som stör eller förstör varierar mellan marktyper och i förhållande till årstid och omfattning. Allemansrättens princip bygger alltså på kunskap, sunt förnuft och ömsesidig hänsyn.

"friheten att vistas i naturen utan detaljerade regler. Det är en frihet under ansvar. Vi måste visa hänsyn mot omgivningen och vara rädda om andras egendom./.../ Grunden för allemansrätten är att var och en har rätt att vistas i naturen oberoende av vem som äger marken. Därför är det inte tillåtet att sätta upp stängsel för att utestänga människor från mark där allemansrätten gäller. Den som har ett hindrande stängsel kan åläggas att ordna en genomgång i stängslet. Inte heller får man sätta upp skyltar som skrämmar bort eller avvisar besökare från områden av betydelse för friluftslivet.

Undantaget är skyltar vid områden där allemansrätten inte gäller eller som varnar för verklig fara.” (<http://www.naturvardsverket.se/allemansratten/>, 2006-02-17)

Det finns dock inskränkningar i allemansrätten. Det är då fråga om olika typer av skydd som utfärdats på kommunal nivå eller högre. Det vill säga skydd av känsliga biotoper, naturreservat och även vissa kulturmiljöer. Det är alltså fråga om skydd för allmän nytta och inte för en privatpersons särintressen. (<http://www.naturvardsverket.se/allemansratten/>, 2006-02-17)

Allemansrätten är ingalunda ny, men i gränsen mellan stad och landsbygd kan det vara svårt att avgöra var den gäller. Det kan vara svårt att skilja på vad som är park, vad som bara är överblivet och vad som är någons odling. Gränsen mellan privata och offentliga rum är ganska luddig. Är bostadsgården allmän park, eller är den bara till för dem som bor där? Får man köra med sin BMX på den tomt

där det låg ett åkeri för fem år sen? Är det ok att gå med hunden i hagen, den ser ju ungefär likadan ut som parken? Får man krypa runt i rapsfälten och göra kojor och gångsystem under det vajande gula?

Om man dessutom ska tillåta boende att i högre utsträckning bruka sin närmaste omgivning, utan att det är deras privata trädgård, är det troligt att det blir ännu svårare att urskilja vart man får vara. Områden kan komma att uppfattas som privata.

Det jag föreslår är en utökad allemansrätt som gäller även i tätbebyggda områden. Att man låter ömsesidig öppenhet och hänsyn råda. Att man inte stör eller förstör eller exempelvis sätter upp sitt tält inom synhåll från bostadshus.

nöjesfält

nöjesfält

Nöjesfält betecknar ytor som åtminstone tillfälligt upplåtes för allmänheten till valfri aktivitet. Ytor som är allas och som alla har rätt att nyttja som de vill. Områden som inbjuder till interaktion. En folkets park i ordets egentliga mening, lite mindre jippo och lite mer spontant. Det här är ytor med utökad allemansrätt. Här tillåts man omforma och lämna spår, precis som i en sandlåda.

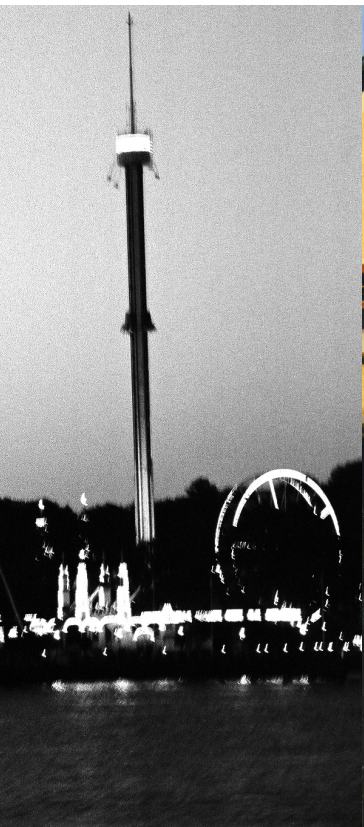
"Varje stad borde ha 3 hektar att bara ha och fixa i, där inget får vara permanent ... platser som denna gör mig grymt lycklig ... det är säkert fler som skulle vilja uttrycka sig men eftersom miljön i staden är så kontrollerad så går det ju inte." (Skatäre från Falun)

Mathias Holmberg ingår i LAIKA en grupp som jobbar med ljudkonst. Under 2004 jobbade de med ett projekt, "karta/terräng", som Mattias beskriver i tidskriften Hjärnstorm. De har hämtat inspiration från situationisternas psykogeografiska

undersökningsmetod som utforskar hur den fysiska omgivningen påverkar människans sinnesstämning och rörelsemönster. Deras undersökning gick ut på att använda urbana rum på ett sätt som de inte är planerade för. På så vis vill de ifrågasätta det modernistiska ofoget bland planerare att på förhand bestämma funktionen för varje yta. (Holmberg, "Hjärnstorm#87", 2005)

En av aktionerna genomfördes på taket av ett parkeringshus som byggts på en yta som tidigare var en tennisbana. För att visa vad som skulle kunna ske på platsen monterade man hjul på två högtalare, parkerade dessa med lagom mellanrum på taket, betalade parkeringsavgift och spelade sedan upp ljudet av en tennismatch. Vid ett annat tillfälle besökte en grupp en större mataffär en lördags-eftermiddag. Man uppehöll sig i utrymmet mellan kassorna och dörrarna för att njuta av det ljud kassorna ger ifrån sig när de registrerar varor. "Tillsammans skapade kassapparaterna en slags

med tillstånd av
Santiago Cirugeda,
www.recetasurbanas.com

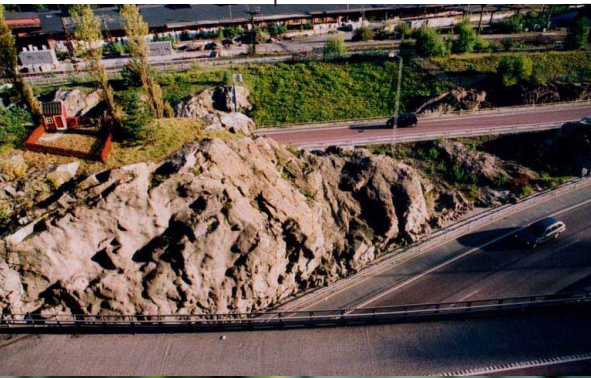
musik som kan liknas vid ett stycke av John Cage. Fritt att lyssna till för vem som helst när som helst under butikens öppettider".(s.44) Platsens funktion var konsumtion och genom att konsumera något som man inte behöver betala för utsatte de platsen för ett visst motstånd.(Holmberg, 2005)

Den spanske arkitekten Santiago Cirugeda har en hemsida "recetasurbanas", urbana recept, där han visar hur man kan gå tillväga för att göra tillägg i det offentliga rummet. Han visar exempel på hur man kan göra små "reservat" av mark i det urbana. Ett exempel är att söka tillstånd för att tillfälligt sätta upp en container. Anledningen kan anges vara exempelvis renovering. Efter att sedan ha byggt sig en containerlik sockel kan man använda den upplåtta ytan till vad man nu känner för. Cirugeda väljer bland annat att placera ut en gungbräda att leka med... Han ger även handfasta tips för hur man kan gå tillväga om man är sugen på att öppna upp en inhägnad obebyggd tomt eller något liknande.

(http://www.recetasurbanas.net/home_al_e.html, 2006-02-07)

Det finns ganska många som på olika sätt verkar öppet eller i det dolda för att stärka vår makt i det offentliga rummet. Sara Danielsson före detta student vid HDK i Göteborg gjorde i sitt examensarbete en handbok, "Tre steg för nytt stadsliv", som visar hur man kan gå tillväga om man vill påverka sin stadsmiljö utan att vara olaglig. "När offentliga platser är alltför entydiga och oanvändbara kan denna handbok bli dig till hjälp. Syftet med den är att inspirera så många som möjligt till större delaktighet i gestaltandet av stadsmiljön. Offentliga platser är en viktig del av ett demokratiskt samhälle som bygger på allas lika rätt och värde. Denna rätt måste vi våga hävda genom att ta platser i anspråk. Det är vi som bestämmer vad offentliga platser är och kan vara." (<http://www.saradanielsson.se/stadsliv.htm>, 2006-02-08)

Det finns ytterligare andra som

jobbar i det dolda, med att tänja på det offentliga rummets gränser genom sitt agerande. Ett agerande som ifrågasätter de spelregler som sätts upp dels genom planering och dels genom den allt större kommersialiseringen av det offentliga rummet som bland annat reklamen bidrar till. Några som visar många exempel på detta är Akay och Klisterpete. På deras hemsida kallad Akayism slås man först av slagorden "The act is the beauty, the beauty is the act". I Stockholms norra infartsvirrvarr har de på en trädbevuxen kulle byggt sig en liten röd stuga med trädgård, som de beskriver så här: "The city is a nice place you always think about escaping..."

High in a rocky tree-covered area between two busy highways, a miniature Swedish summer cottage painted traditional red with white trim suddenly appeared. Of course, it didn't actually appear, klisterpete and akay carried it up there. They built the red picket fence to surround the tiny grassy area. They hung the clothes line across the yard. They brought

the promise of the Swedish countryside everyone wants to escape to, right into the middle of the city. They took an unused, unappreciated space and made it a charming and peaceful place of wonder despite the traffic below, the train passing on its tracks behind, buildings stretching out farther behind those... What if more people made the places they ARE the places they WANT TO BE? It's not so hard." (<http://www.akayism.org/hq.html>, 2006-02-08)

Grogrunden för den här typen av fenomen uppstår oftast i stadens periferi. I de glapp som bildas mellan olika aktiviteter, på platser som inte planerats eller som inte används till det de planerats för. Genom att helt enkelt använda dem på det sätt man tycker att de borde användas, genom att bruka dem, kan mellanrummen bli allas rum. Precis så som den ryska dam jag tidigare beskrev, hon som odlade på soporna på väg mot tunnelbanan... Mellanrum finns det gott om i Botkyrka, vågar vi låta dem användas?

folkets park

skateboard
gräva gångar

måla
ridning

trädgårdskollektiv
boule

mountainbike
grilla
grafitti

tältby

leka

att låta de platta taken i
Albydalen bli kollektiva
trädgårdar för de boende

koloni

kolonin

En kolonilott är en bit mark, hyrd eller köpt, där du har möjlighet att odla för nytta och nöje samt eventuellt uppföra en mindre byggnad i eller i närheten av en stad. Koloniområden är oftast organiserade som föreningar där inriktningen på koloniområdet beslutas.

Koloniområden har väldigt mycket gemensamt med amerikanska och engelska Community gardens. Dessa kan också bestå av odlingslotter, hyrda eller köpta, med en förening som organiserar. Dessa har dock mer sällan byggnader än svenska koloniområden. De kan också på ett annat sätt fungera som allmänna platser för lek och umgänge på ett annat sätt än koloniområdena, då det är relativt vanligt att den typen av gemensamma platser iordningställs.

Datjatraditionen i Ryssland bjuder även den på många liknande drag. Dessa är dock ofta belägna en längre bit från tätorten, med större fokus på själva huset och rekreationsaspekten. Man hittar dock

återigen kopplingen mellan behovet, viljan att odla och behovet, viljan av att ha något man själv kan påverka och utforma, behovet av kreativt arbete.

I Sverige och bland annat Danmark, England och Tyskland föddes kolonirörelsen som ett svar på det sena 1800-talets urbanisering och kulturella modernisering. I Danmark var kolonirörelsen ett uttalat sätt att åter ge arbetarbefolkningen möjligheten att odla, något de förlorat i och med massinvandringen till städerna. I Sverige hyllades kolonitanken av företrädare för flera politiska ideologier. Man såg att kolonier kunde användas för att göra något med människor. "Bearbetandet av naturen utgjorde en dubbelverkande kraft. Det ansågs förändra både den människa som formade naturen och det samhälle i vilket människorna verkade." (s.95-97) Kolonierna antogs kunna balansera de dåliga sidor som det moderna stadslivet innehöll. Förutom att de fick stå för en naturlig och sund livsstil blev de

också ett sätt att skapa kontakt och sammanhållning mellan folk som levde i stadens anonymitet. (Bergquist, "Stadens odlare" s.82-122, 2003)

Det fanns olika förhållningssätt till varför kolonier skulle skapas. Det ena bygger på kolonirörelsen som en frigörande kraft, man skulle ges möjlighet att skapa något eget och vara kreativ utifrån sina egna värderingar. Det andra bygger på trädgårdsodlandets disciplinerande funktion. "Arbetet i trädgården ansågs dana karaktären på ett sätt som bättre stämde överens med den nya tidens krav, än vad ett lättjefullt liv på krogen, gatan eller ute i den oordnade naturen ansågs göra." (s.104) Under 30-talet kom företrädare för funktionalismen att argumentera mot kolonirörelsen, de ansågs som amatörmässiga och otidsenliga. Under efterkrigstiden började koloniområden röjas bort för att lämna plats för stadens framväxt. Kolonierna ansågs ha spelat ut sin roll. Under 60

-talet fick rörelsen en revansch och blev ironiskt nog en del i den kritiska rörelsen mot just den moderna urbanism som födde kolonirörelsen. Vid förra sekelskiftet var det den smutsiga och omoraliska staden som kritiserades, på 60-talet var det istället den genomplanerade och sterila staden som utgjorde hotbilden. (Bergquist, 2003)

Enligt en studie av bildpedagogen Karin Becker och etnologen Barbro Klein tycks det som att människor genom att arbeta i jorden hittar sätt att rota sig i en ny värld samtidigt som de genom odlingsverksamhet också kan hålla fast vid traditioner och smakpreferenser skapade någon helt annanstans. I städernas utkanter, särskilt i anslutning till miljonprogrammets bostadsområden har sedan 70-talet mångkulturella koloniområden vuxit fram. (Becker & Klein, "Stadens odlare" s.151-181, 2003)

I anslutning till Botkyrkas miljonprogramsområden finns en hel del koloniområden som, även om jag inte

hunnit studera dem så nära, verkar tämligen populära. Dessutom är de organisationer där folk med olika ursprung kan mötas och samarbeta. Det visar Beckers och Kleins studie och det blir synligt bara man tittar på anslagstavlor i de olika områdena. (Becker & Klein, 2003)

Att ha en kolonilott är ett sätt att själv få möjlighet att förfoga över en bit mark utan att bo just där. Det kan vara alltifrån en trädgård på bortaplan till en privat organiserad park tillgänglig för andra. Kolonier har av tradition starkt förknippats med odling, vilket är ett populärt sätt att använda mark på. Jag tror dock att ett brukande av mark som lämnar visuella spår även kan ske med andra medel. Kanske genom att måla, möblera, anlägga en damm eller idrotta. Lämpliga utrymmen för dessa aktiviteter kan finnas lite här och var, det är bara att se sig omkring. På gårdar, överblivna gräsplättar, tak, på väg till tunnelbanan och så vidare...

tomater

golfbana
skog

fårfarm
filmstudio

rosarium
guldbalkong

rallybana
jordfabrik

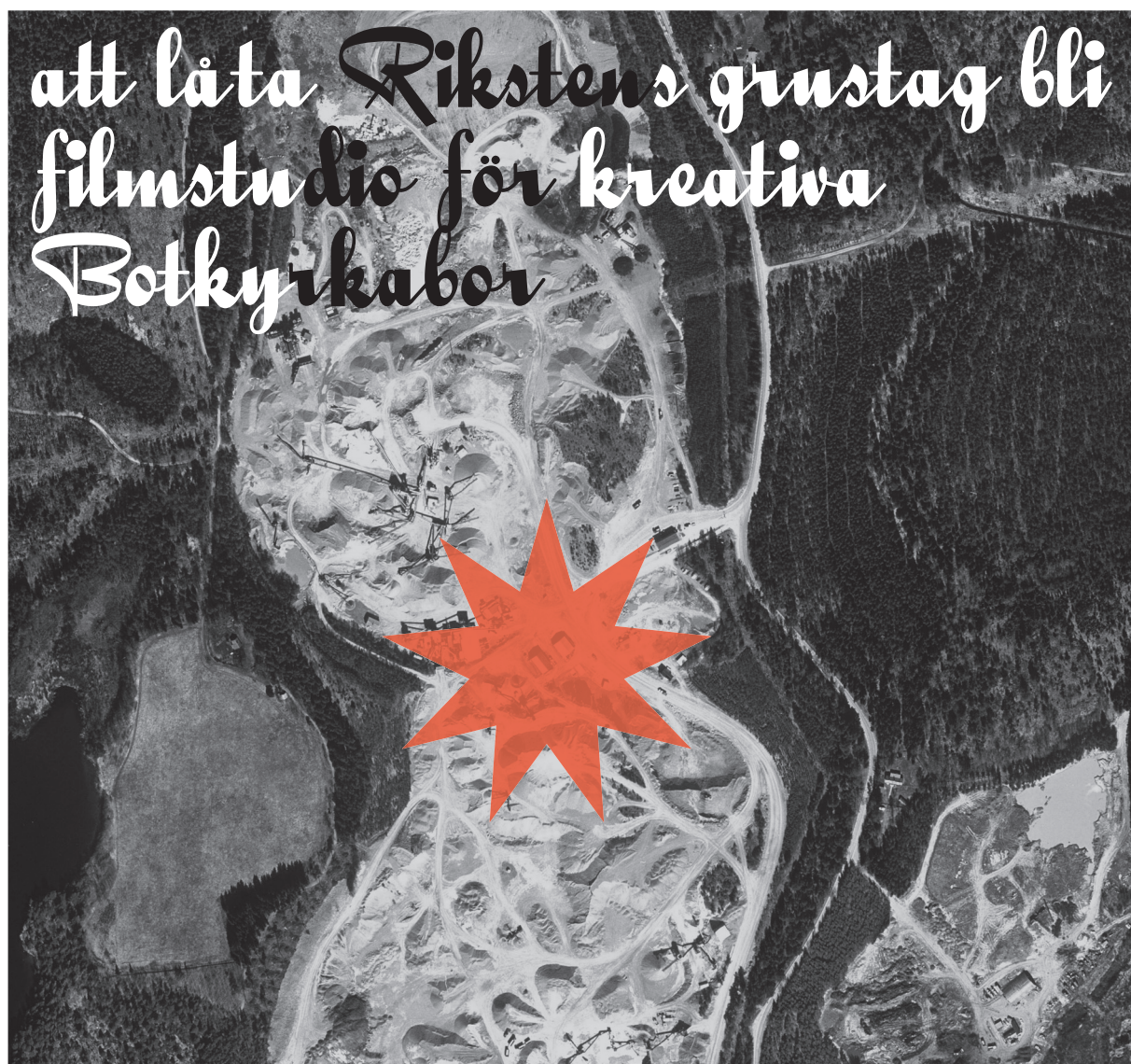
skidbacke

blomsteräng

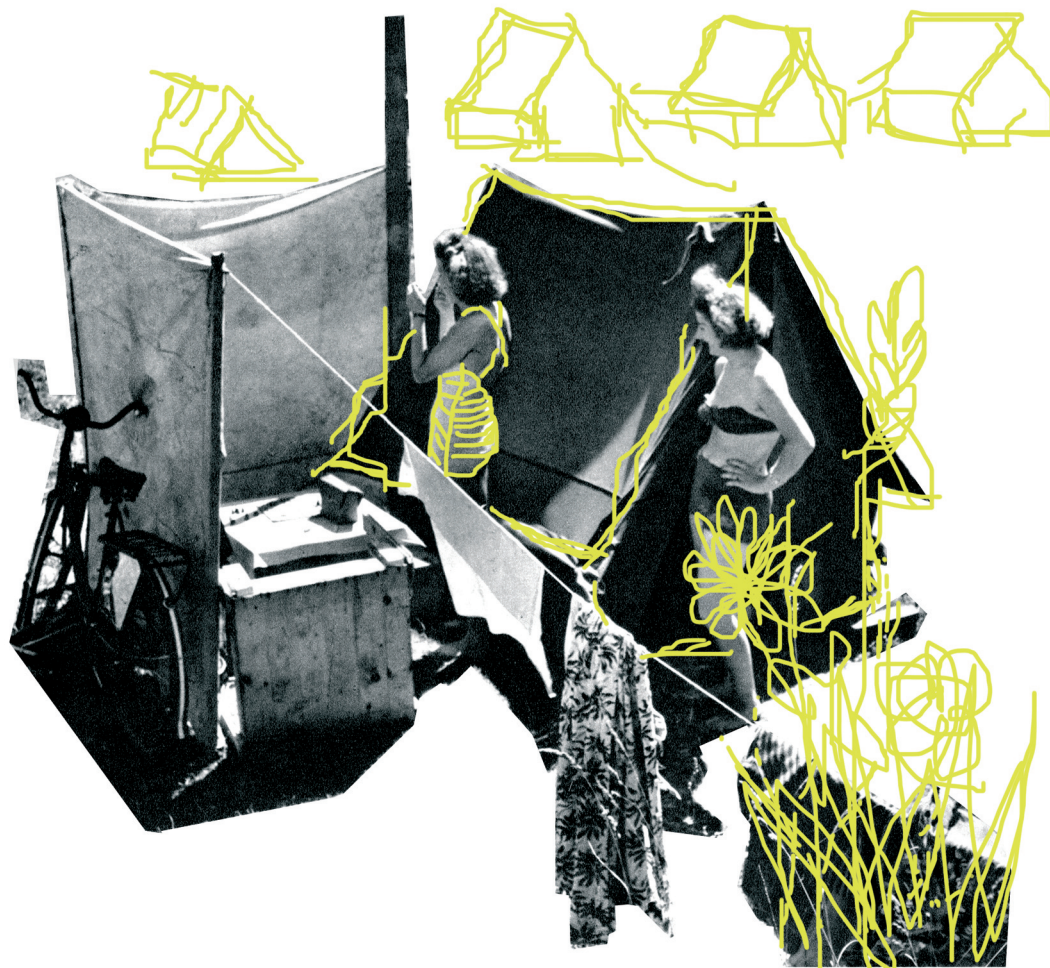

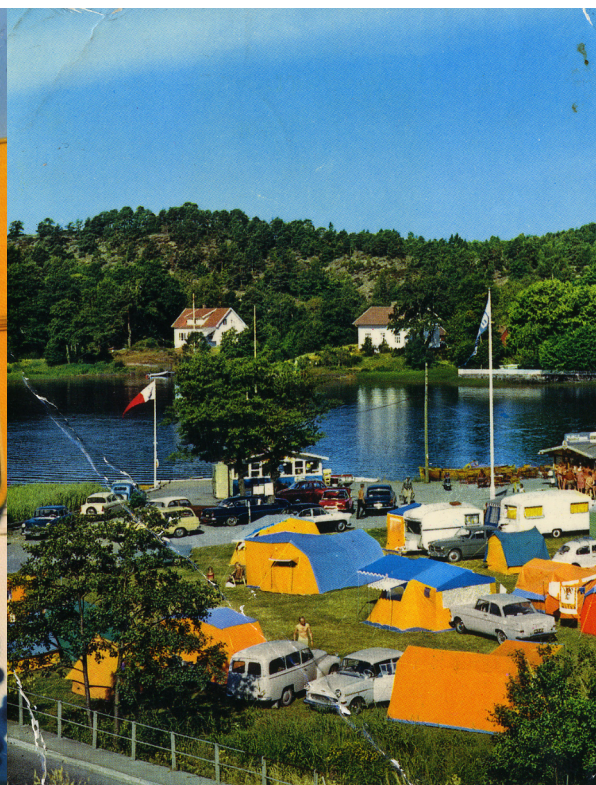

att låta en maskrosäng nära
Tegelvreten bli till lotter att
hyra för den som vill bruka
en bit mark

egna hem

egna hem

Egnahem representerar här olika husbyggande verksamheter som utgår ifrån en vilja att själv vara med och skapa sitt hem. Det kan röra sig om små, flexibla och mer eller mindre tillfälliga hus, om mer stationära hem byggda på eget initiativ och med olika grad av eget inflytande. Det kan också röra sig om flerfamiljshus byggda som skal, med innandömen som kan förändras efter skiftande behov. Det finns också exempel på byggen av flerfamiljshus i kollektiv genom byggemenskap.

"Egnahemsrörelsen, landsbygds-politisk strömning omkring sekelskiftet 1900 och framåt, inriktad på att främja uppförandet av egnahem för mindre bemedlade jordbrukarhushåll. Rörelsen uppstod som en reaktion på utvandringen och på lantarbetarnas inflyttning till städerna. Lantarbetarbefolkningen skulle ges bättre levnadsvillkor och förmås stanna i jordbruket och hemlandet." (Nationalencyklopedin, 1992)

Egnahemsrörelsen ville motverka, eller åtminstone bromsa upp urbaniseringen. Man såg landsbygden bli övergiven och dess byar och landskap avfolkade. Därför erbjöds förmånliga lån för dem som valde att stanna kvar eller flytta ut på landsbygden och där bygga sig ett eget hem gärna med tillhörande mark att förfoga över.

Uppförandet av egnahem finansierades av egnahemslån. En form av statligt lån som mellan 1905-48 utfärdades till familjer med små inkomster. Lån beviljades inte inom stadsplanelagt område, eftersom syftet delvis var att motverka urbaniseringen samt öka landets självförsörjande av jordbruksprodukter. Under samma period tog dock många kommuner initiativ till att uppföra egnahem till även till arbetarbefolkningen. Lånen har numera ersatts av bostadslån. (Nationalencyklopedin, 1992)

Flerfamiljshus, byggemenskap

Det finns exempel på projekt med självbyggeri i ett urbant sammanhang.

Sagan om Stefan
Jag heter Stefan och jag vill inte
Längre vara med om att någon annan
Ska bestämma över mig
Dom bara brakar och tjatar om
Alla små bestämmelser som faktiskt
Inte jag har varit med och hittat på
Om man vill vara för sig själv
Om man vill se om man kan klara sig
I skogen ett tag, det är väl bra
Ska man ha brevlåda nu
Och råd är byggnadslov för nåt
Och varför får man aldrig göra
Som man vill?

//James Hollingworth

(<http://www.hollingworth.se/swe/index.asp?lyrID=43>, 2006-02-08)

Knut Aune Forlag A/S

Jag diskuterar fenomenet med arkitekt Cord Siegel, en del av Urbana villor i Malmö, som benämner sig själva byggemenskap. De är en grupp människor med gemensamma idéer om sitt boende, som istället för att låta ett byggföretag ansvara för byggprocessen, själva i form av ett kollektiv är integrerade i planeringsprocessen.

Genom att de framtida hyresgästerna organiserar sig kollektivt kan de påverka både den egna lägenheten och de gemensamma ytorna i huset. Man får möjlighet att realisera idéer och drömmar som annars bara är möjligt om man bygger ett helt eget hus. Dessutom finns det möjlighet att utveckla gemensamma faciliteter som skulle bli väldigt dyra om de genomfördes individuellt, exempelvis takterrasser, verkstad, gästlägenheter och trädgård. Genom att vara delaktiga tidigt i processen lär de boende känna varandra redan innan vilket borgar för att en positiv dynamik i området redan från början.

Ett byggkollektiv går in som byggherrar och bygger själva sitt hus till produktionspris, istället för att i ett senare skede köpa det av byggföretaget till markandspris. Lite som ett IKEA:s koncept med platta paket.

Exempel från Tübingen i Tyskland visar på att de boendes önskingar även kan ge fördelar för hela området. Lokaler som används av de boende på kvällar och helger kan användas av andra på vardagar. En privat danslokal kan på dagen bli jympasal och en professionell verkstad kan på kvällen vara fritidsverkstad för de boende. Den personliga prägel som hus byggda som byggemenskap får bidrar till den arkitektoniska mångfalden.

Parasiter och kojor

Parasitarkitektur kan definieras som små flexibla byggnader som drar nytta av befintliga strukturer. De kan i sig inrymma lite av varje. De kan vara försäljningsställen, sommarstugor, utställningslokaler, toaletter,

kontor eller tillfälliga bostäder. Parasiten är utilitär och anpassad till platsen, men samtidigt mobil, ungefär som ett fågelbo i trädets grenverk eller på vägs skyltens baksida...

Ivan Nio skriver i en essä i boken "Parasite Paradise" om förortens situation och utvecklingsmöjligheter. Han skriver att förorten många gånger har blivit väldigt fina platser att bo på, men att allt annat man kan tänkas vilja göra det får man sköta någon annanstans. Han beskriver ett ökat behov av lokala sociala strukturer. Dels för människor som i övrigt söker sin identitet globalt i ett nätverksamhälle. Dels för folk som jobbar hemifrån och därför spenderar mycket tid i hemmet, och dels för människor som av andra anledningar inte gärna åker långt som äldre, barn och folk med lite pengar. Han ifrågasätter om dagens moderna individer verkligen ständigt vill vara på väg, eller om vi helt enkelt tvingas till ständig förflytt-

ning eftersom boplatsen nästan inte har något att erbjuda. (Nio, "Parasite paradise", 2003)

För dessa människor kan små lättbyggda parasitbyggnader lösa behovet av tillfälliga, billiga lokaler att mötas eller jobba i. Ett kontor nära hemmet när barnen är små, en glasskiosk när det är varmt eller kanske en vävstuga till damerna i 27d. (Nio, 2003)

Nio beskriver en sorts planering där allt inte är bestämt i förväg. Där boende ska ha större möjligheter att skapa sina egna sociala och fysiska rum. Han menar att man för att uppnå flexibilitet behöver ett överflöd av ytor att verka på där funktionen ännu inte är bestämd. I förorter där allt planerats är detta ofta en bristvara. Dessutom är byggnaders ålder ofta homogen vilket gör att det exempelvis inte är så lätt att få tag i gamla billiga lokaler. Då kan parasiten träda in för att stimulera och hårbärgera spontana tilltag. (Nio, 2003)

Dessa exempel är till sin fysiska form relativt olika, men tankarna bakom har en hel del gemensamt. De illustrerar tillvägagångssätt för att bygga de hus som behövs. Det kan vara alltifrån billiga tillfälliga lösningar, som kojor och falafelvagnar, till gedigna flerfamiljshus.

Att kunna bygga ett eget hus är en stor dröm för många, antingen på landet (fast nära en stad) eller i närheten av jobb, skola och nuvarande bostad. Kanske vill man inte ha ett alldeles eget hus, man vill bo i lägenhet eller kollektivt, men ändå med möjlighet att påverka både placering och utformning.

Genom att lätta upp den rigida planeringen, och visa på en acceptans mot mindre projekt och sådant som inte är permanent, skulle man kunna underlätta vars och ens inflytande på den bebyggda miljön.

Lån mot motprestation?

Med inspiration av egnahemsrörelsen

skulle man kunna ta ytterligare ett steg, och dessutom göra något för de invånare som vill agera men inte har ekonomiska möjligheter. 90 procent av byggkostnaden kunde lånas mot en insats motsvarande 10 procent i form av eget arbete, självbyggeri. (Andersson, "Stockholms årsringar", 1997)

Lånen, både statliga och kommunala, utgick mot någon en motprestation i form av arbete. Antingen skulle man bebo landsbygden och hålla den och dess landskap levande. Eller så skulle man själv vara med och bygga sitt hus och på det viset bli delaktig i sin omgivning. Kan det vara ett sätt att minska segregationen i kommunen? Motprestationen skulle kunna bli en bedömningsfaktor vid bygglovsansökan. Har man för avsikt att på något sätt bruka marken runtomkring sig, eller på annat sätt verka i området?

En viktigare faktor än fasadmateriäl och takvinklar om det är landsbygd man vill skapa

minikontor

egnahemslån
parasit

korvvagn
föreningslokal

takradhus
moskéby

självbyggeri
grönsaksstånd

läsläsningstuga
tältby

byggemeskap

att tillåta uppförande av
egnahem på taken i Fittja

att prova en samtida variant
av egnahemsrörelsen med
självbyggeri i Grödinge

avslutning

När man bygger landsbygd, till skillnad från när man bygger stad, kommer initiativet från de som lever och verkar där, eller ämnar att göra så i framtiden. Utvecklingen utgår ifrån de behov och önskningar dessa människor har. Att bygga landsbygd betyder också i förlängningen att bygga så att interaktion med omgivningen möjliggörs. Detta betyder alltså att miljöer, precis som landsbygdens landskap, ständigt ska kunna formas och formas om så att de alltid är anpassade efter de behov som finns.

Visionen som styr bygget av förorter har varit att skapa den ultimata boendemiljön genom att blanda det bästa från landsbygden med det bästa från staden. Det här har skapat en mängd olika miljöer från trädgårdsstad via ABC-städer till miljonprogram och sprawl. Det har blivit områden som varken är stad eller landsbygd utan något mittemellan.

Något som skiljer dem från staden är

att de ofta är väl genomplanerade. Redan från början har varje yta definierats och tillskrivits en funktion. I svenska städer är det även där generellt sett ganska ont om odefinierade rum. Staden växer dock oftast betydligt långsammare vilket gör att platser här har skapats efter hand, över lång tid. På landsbygden definieras och omdefinieras ytor direkt av användningen hela tiden. Träda ett år, vete två år, ett år med klöver och sedan havre, på lång sikt kanske en golfbana eller granplantering.

Den rurala komponent som staden blandats med i förortsmakandet har i princip bara varit visuell och estetisk. Ljuset, luften och grönskan skulle in i bland husen.

De problem som jag ser hos förorterna och hos staden som livsmiljö är att det finns små möjligheter för individen att påverka sin miljö och bli synlig. Det är inte alltid så lätt att göra anspråk på en plats. Miljonprogrammets miljöer har beskyllts för att vara anonyma och

kala. Husen och miljöerna säger inget om vem som bor där, de är tysta.

Men, förorten har något att erbjuda som inte staden har. Här finns en massa yta. Här finns stora gårdar, platta tak och gröna buffertzoner runt tunnelbanor och vägar. Botkyrka marknadsför sig under mottot långt ifrån lagom. Man vill satsa på upplevelser; kultur, gränsöverskridande möten och delaktighet. Kanske kunde landsbyggande vara ett sätt att få denna satsning att synas även i kommunens planering och byggande.

Tänk om man kunde tillåta de liv och de verksamheter som pågår här dagligen att få ta plats. Tänk om man kunde låta fler människor agera ruralt och få förändra sin omgivning efter de behov man har. Tänk om Botkyrka i framtiden kunde talas om som den kommun där flest medborgarna är delaktiga i kommunens planering och byggande. Som en kommun där aktivitet, kreativitet och handlingskraft främjas.

Kanske måste inte allt planeras så att det blir helt färdigt.

Tänk om man kunde...

Tänk om

Всей семьей на новые места

"Wouldn't it be nice
if we could live here
make this the kind of place
where we belong"

The Beach Boys

Sovjetisk propagandaposter från 1957, inköpt i St Petersburg 2004

källor

muntliga

Alexandra "Sasja" Izosimova, bosatt och uppvuxen i St Petersburg

Cord Siegel, arkitekt och en del av bygggemenskapen Urbana Villor

Magnus Ydmark och **Kerstin Lagnefeldt**, som pratade med skatebo-
ardåkare

... samt människor inblandade i de olika projekten som jag talat
med genom **Sasja**, **Ulrika Åkerlund** och **Daniel Granello**.

böcker och antologier

Andersson Magnus, "*Stockholms årsringar*",
1997, Stockholmia förlag, Stockholm

Andersson Torbjörn, "*Utanför staden, parker i Stockholms förör-
ter*", 2000, Stockholmia förlag, Västervik

Asplund Gunnar, **Gahn Wolter**, **Markelius Sven**, **Paulsson Gregor**,
Sundahl Eskil, **Uno Åhrén**, "*Acceptera*",
1980 (1931), Tiden, Arlöv

Bradley Karin, **Broms Wessel Ola**, **Tunström Moa**, "*Bor vi i samma
stad? Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*",
2005, Pocky, Kristianstad

Dalman Eva, *"Tänk, 21 inlägg om den moderna staden"*,
2001, Ordfront, Malmö
(**Hornborg Alf**, *"Vad är en stad"*, 103-112)
(**Ristilampi Per-Markku**, *"Förortsspeglningar"*, s.139-144)
(**Strömstedt Margareta**, *"Hemma i Hagsätra"*, 127-138)

de Certeau Michel, *"The practice of everyday life"*,
1984, University of California Press, USA

Frank Gun, *"Formas Fokuserar 7, Spelet om staden"*,
2005, Formas, Stockholm
(**Bergström Inger**, *"Den utspridda staden"*, 109-116)

Howard Ebenezer, *"GARDEN CITIES of To-morrow"*,
1985, Attic Books, Bristol

Lefebvre Henri, *"Writings on cities"*,
1996, Blackwell Publishers, Cornwall

Lovell Stephen, *"Summerfolk, a history of the Dacha, 1710-2000"*,
2003, Cornell University Press, USA

Melis Liesbeth, *"Parasite paradise, a manifesto for temporary architecture and flexible urbanism"*,
2003, Nai Publishers/SKOR, Rotterdam
(**Nio Ivan**, , *"From clusters to smallness: flexible and temporary facilities in Leidsche Rijn"*, 20-29)

Tell Johan, *"Lagom, sanningar och myter om det vi kallar*

svenskt",
2004, Bokförlaget DN, Stockholm

Thaning Olof, "*Svenska turistföreningens årsskrift, Bygden*",
1960, Svenska turistföreningens förlag, Stockholm

Theselius Mats, "*Miljonprogrammet*",
1993, MAMA, Stockholm
(Torbjörn Andersson, "???", s....)

Westergren Christina, "*Stadens odlare*",
2003, Fataburen, Stockholm
(**Becker Karin** och **Klein Barbro**, "*Med svenska ögon, -ett mång-
kulturellt odlingsområde 1990 och 2000*", 152-181)
(**Bergquist Magnus**, "*Gränslandet, -kolonirörelsen som idé och
praktik*", 82-122)

Westholm Erik, "*SOU 2003:29 Mot en ny landsbygds politik*", 2003,
Fritzes, Stockholm

artiklar

Stefan Jonsson, "Den förbannade förorten", DN 2005-11-12

Mathias Holmberg, "Öppna stadslandskap", s.42-45, Hjärnstorm#87
2005, Kring Rum Konsten och Det Offentliga,

internet

<http://www.akayism.org/>, 2006-01-11

<http://www.botkyrka.se>, 2006-01-03

<http://www.redlinerecords.com/lexikon.php>, 2005-12-20

http://wikipedia.org/wiki/DIY_Culture, 2006-01-11

örrigt

Arkitekturkritik 2005, "10 texter om arkitektur", 2005, SLU Ultuna, Uppsala

Botkyrka kommun, "Översiktsplan 2002", antagen av kommunfullmäktige 2002 10 31

MapMedia Info, "Botkyrka besökskartan 2005"

Nationalencyklopedin, 1992, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs

Nationalencyklopedins ordbok, 1992, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs

Nordstedts Engelsk - Svenska, samt *Fransk - Svenska* ordböcker, 1996

bilder

Om inget annat anges är fotografier, illustrationer, fotocollage och kartor producerade av mig, Elin Sofia Henriksson.

Ortofoto samt kartunderlag publiceras med tillstånd från Botkyrka kommun, Tekniska förvaltningen.

Övriga bilder har jag gjort mitt bästa för att kontakta respektive upphovsrättsinnehavare för att be om lov. Upphovsman finns angiven i anslutning till respektive bild. I de fall detta inte lyckats har jag ändå försökt ange källa så gott det har gått.

